

2982

840-32

Мобасан -

ПРИПОВЕТКЕ

МИС ХАРИЕТА
- НАСЛЕДСТВО -

ПРЕВЕО С ФРАНЦУСКОГ

Траур Берић

22

100-100 5.80

802

ПРИМЕДБА

МИС ХАРИЕТА

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСКОВЦА

Бр. 1794

Одељење е

Струка 4/19

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСКОВЦА

Бр. 2982

Струка 840-32

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

„Рadoје Домановић”

Инв. бр.: _____

Сигнатура.: _____

Мис Хариета.

Госпођи...

Били смо у бреку*) нас седморо, четири жене и три човека, од којих један на седишту поред кочијаша, и пели смо се лагано косом уз коју је вијугао пут.

Пошавши зором из Етретата да разгледамо Танкарвилске рушевине, ми смо још дремали, опијени свежим јутарњим ваздухом. Нарочито жене, слабо навикнуте на ово ловачко рано устајање, непрестано су спуштале очне капке, погињале главу или зевале, не осећајући буђење дана.

Била је јесен. Са обе стране пута се простираху оголела поља, пожутела од заостатака покошеног овса и жита, који су покривали тле као каква рђаво обријана брада. Замагљена земља изгледало је да пуши. Шеве певаху у ваздуху, а друге тице по џбуњу цвркутаху.

Сунце се најзад диже пред нама, сасвим црвено на ивици хоризонта; и уколико се оно дизало, све јасније и јасније, изгледало је као да се и сама пољана будила, смешила, стресала и, као девојка кад устаје из кревета, свлачила је своју белу кошуљу од магле.

Гроф Д'Етрај, који је седео горе, повика:

*) Врста кола. Прев.

— Гле, зец!, и пружи руку лево, показујући један крајак детелином засађен.

Животиња је бежала, готово скривена у детелини, показујући једино своје велике уши; затим стругну кроз једну њиву, заустави се, опет као луда потрча, промени правац и понова се заустави, узнемирена, вребајући сваку опасност, у недоумици којим путем да удари; затим поче опет да трчи, скачући на стражње ноге, и изгуби се у једном широком четвороугаонику засађеноме цвеклом. Сви људи се тргоше, пратећи кретање зеца.

Рене Леманоар проговори:

— Ми нисмо љубазни овог јутра; и гледајући своју сусетку малу бароницу Де Серен, која се са сном борила, рече јој полугласно:

— Ви мислите на свог мужа, баронице. Умирите се, он ће тек у суботу доћи. Имате још четири дана.

Она одговори дремљивим осмејком:

— Ала сте глупи!

Затим, пренувши се, додаде:

— Дела, реците нам штогод да нас насмејете. Ви, господине Шенале, који сте — како веле — имали више среће него Ришеље, причајте нам какву љубавну историју, што се вама десила, коју год хоћете.

Леон Шенал, стари један сликар, који је био врло наочит, врло снажан, врло поносит својом спољашношћу, врло вољен, маши се руком за своју дугу белу браду и насмеши се, затим, после неколико тренутака размишљања, поста одједном озбиљан.

— Ово неће бити весело, госпе ; хоћу да вам испричам најжалоснију љубав свога живота. Желим својим пријатељима, да сличне никад немају.

I

Било ми је тада двадесет пет година и, као сликарски почетник, бавио сам се дуж нормандиског приморја.

Ја „сликарским почетништвом“ зовем оно тумарање, с торбом о леђима, од крчме до крчме, под изговором студија и сликања с природе. Ничега не знам лепшег од тога блудећег живота, насумце. Човек је тада слободан, без икаквих препрека, без брига, незаузет, и не мислећи чак на сутрашњицу. Иде се путем који вам се допадне, имајући ћуд за јединог вођу и задовољство очију за јединог саветника. Зауставите се зато што вам се поток свидео, зато што су пржени кромпири лепо замиришали пред вратима каквог гостионичара. Понекад је мирис од клематита одлучан по ваш избор, или наиван поглед какве младе крчмарице. Не презирите ове сеоске нежности. Те девојке имају и душу и чула, и чврсте образе и свеже усне ; и њихов жесток пољубац је јак и слadak као дивље воће. Љубав има увек своју цену, па ма откуд долазила. Срце које куца кад се појавите, око које плаче кад одете, ствари су тако ретке, тако пријатне, тако драгоцене, да их не треба никад презирати.

Имао сам састанке по јарковима пуним пресличице, иза штале у којој спавају краве, и на слами таванској још млакој од дневне топлоте. Сећам се

дебелога сивог платна на еластичноме и грубом месу, и жаљења за безазленим и слободним миловањима, нежнијим у њиховој искреној грубоости него фина уживања добивена од красних и отмених жена.

Али што човек нарочито воли при овим излетима насумце, то су поље, шума, рођаји сунца, сумрак, месечина. То су за сликаре свадбена путовања са земљом. Човек је сам сасвим близу ње при овоме дугом, мирном састанку. Легне се у ливади, посред беле раде и турчинка, и, са очима отвореним, под сунчаним сјајем, гледа се далеко, у мало село са заошиљеним звоником, који избија подне.

Посади се крај извора који избија на подножју каквог храста, усред набујале крте траве, високе и сјајне од обиља. Клекне се и сагне, па се пије ова хладна и бистра вода, која вам кваси бркове и нос, пије се са физичким уживањем, као да извор усну у усну љубите. Понекад, ако се наиђе на какво удубљење дуж ових сићушних речица, човек се у њега, сасвим го, зарони и осећа по кожи, од главе до пете, као неко ледено и прекрасно миловање, струјање живога и лаког тока.

Весели сте на брежуљку, меланхолични поред језераца, одушевлени кад сунце тоне у океан крвавих облака и кад баца у реку црвене одблеске. А увече, под месецом који промиче у дну неба, сањате о хиљаду јединствених ствари које вам не би на ум пале под жарком дневном светлошћу.

Дакле, лутајући тако, истим овим крајем у којем смо сада, стигох једне вечери у сеоце Бенувил, на стеновитом окомку између Ипорта и Етретата. Долазио сам из Фекана, идући морском обалом, високом обалом правом као зид, са испупчењима стена од креде која су падала угласто у море. Од јутра још сам ишао по овој краткој трави, финој и гипкој као ћилим, која расте крај провала под сланим ветром с пучине. И певајући колико ме грло доноси, идући крупним корацима, гледајући час лаган и заокругљен лет каквог галеба, који је плавим небом ширио белу кривину својих крила, — час на зеленоме мору мрко платно рибарске барке, ја сам провео један срећан дан безбрижности и слободе.

Показаше ми један мали мајур у који су при-мани путници, нека врста крчме, коју држаше једна сељанка усред нормандиског дворишта, опкољеног двоструким редом букава.

Оставив стрму обалу, дођем у заселак окружен великим дрвећем и јавим се стрини Лекашер.

То је била једна стара сељанка, наборана и строга, која изгледаше да увек противу воље прима муштерије, и као с неповерењем.

Били смо у мају; расцветале јабуке покриваху двориште кровом од мирисавог цвећа, сејаху непрестанце вијораву кишу од црвених листића, који су падали без престанка на људе и траву.

Упитах .

— Но да, госпођо Лекашер, имате ли коју собу за мене ?

Зачуђена што јој знам име, она одговори:

— То зависи; све је издато. Ипак би се могло видети.

За пет минута се погодисмо, и ја спустих торбу на земљани под једне сељачке собе, снабдевене креветом, двома столицама, столом и умиваоником. Соба је гледала у кујну, велику и задимљену, у којој су узимали храну пансионери заједно са људима из мајуре и са домаћицом, која беше удова.

Опрао сам руке и изишао. Старица је спремала за вечеру пиле у пространом оџаку, о којем су висиле вериге почађале од дима.

— Ви дакле сад имате путника? рекох јој.

Она одговори незадовољним лицем:

— Имамо једну госпођу, једну Енглескињу у годинама. Она је у другој соби.

Ја постигох, плаћајући дневно 25 пара више, да једем сам у дворишту, кад код би било лепо време.

Поставише ми пред вратима, и ја почех да кидам зубима мршаве удове нормандиске кокошке, пијући бистру јабуковачу и жваћући крупан бео хлеб од пре четири дана, но изврсан.

Од једном се дрвена преграда према путу отвори, и једна чудна личност се упути у кућу. Била је врло мршава, врло велика, тако притегнута у један шкотски огртач с црвеним коцкама, да би човек помислио е је без руку, кад се не би видела једна дугачка шака у висини кукова, како држи бео путнички кишобран.

Њено лице као у мумије, оивичено плетеницама суре косе, које су се тресле при свакоме њеном кораку, опомену ме не знам зашто на усољену и осушену харингу која би носила лептире. Она прође живахно поред мене, оборив очи, и изгуби се у кровињари.

Ова изванредна појава ме обрадова; то је свакако била моја сусетка. Енглескиња у годинама, о којој је говорила наша домаћица.

Тог дана је више нисам видео. Сутра дан, како сам се био наместио да сликам у дну оне красне долине коју ви знате, и која се спушта до Етретата, ја приметих, подижући нагло очи, нешто необично, усправљено на гребену брда; рекао би човек катарка са заставом. То је била она. Опавив ме, нестаде је.

Вратио сам се у подне да ручам и сео сам за заједнички сто, да бих се упознао са овом оригиналном уседелицом. Но она не одговараше на моје учтивости, неосетљива чак и за моје мале услуге. Упорно сам јој долевао воде, са усрдношћу додавао јела. Лак покрет главе, скоро не приметан, и једна енглеска реч промрмљана тако лагано да је нисам ни чуо, беху њен једини начин захваљивања.

Престао сам се бавити њоме, иако је она узнемиравала моју мисао.

После три дана знао сам о њој исто толико колико и сама г-ђа Лекашер.

Звала се Мис Хариета. Тражећи какво забачено село да проведе лето, зауставила је се у Бенувилу, пре шест недеља, и није изгледало да је

вољна оставити га. За столом никад није говорила. Јела је брзо, увек читајући једну књижицу протестантске пропаганде. Она је свима раздавала те књиге. Сам свештеник их је добио четири, које му је донео један дечко за 10 пара.

Она би понекад рекла газдарици, одједном, иако није било никаква повода за такву изјаву:

— Ја волим Господа више него ишта; ја му се дивим у свакој његовој творевини; обожавам га у целој његовој природи, носим га увек у своме срцу.

И одмах би дала запрепашћеној сељанци једну од својих брошура, намењених да преобрате васиону.

У селу је нису волели. Како је учитељ рекао: „Она је безбожница“, нека врста проклетства паде на њу.

Свештеник, запитан од г-ђе Лекашер, одговори:

— Она је јеретик, али Бог неће смрт грешника, и ја је сматрам као личност савршено поштену.

Ове речи: „Безбожница — Јеретик“, чији тачан смисао људи не разумеваху, унесоше сумњу у душе. Тврдило се, сем тога, да је Енглескиња била богата и да је провела живот путујући по целом свету, зато што ју је породица била отерала? Због њене безбожности, наравно.

У истини, то је била једна од оних начелно изгалтираних, тврдоглавих пуританака, каквих Енглеска има, једна, од оних маторих и добрих,

несносних девојака, које посећују све европске трпезе, кваре Италију, трују Швајцарску, онемогућавају становање у дивним варошима Средиземног мора, доносе свугде своје чудновате маније, свој морал окамењених весталки, своје одело које се не да описати и извесан мирис од каучука, који наводи на мисао: као да се ноћу кроз кутије провлаче.

Кад бих приметио коју од њих у хотелу, бегао сам као птице кад спазе страшило у пољу.

Ова међутим изгледала је толико особита, да ми није била одвратна.

Г-ђа Лекашер, инстинктивно непријатељски расположена према свему што није сељачко, осећала је у своме ограниченом духу извесну мржњу за екстатично држање ове уседелице. Она је нашла једну реч, да би је окарактерисала, једну реч на сваки начин призиву, која јој је не знам како дошла до усана, изазвана не знам каквим нејасним и тајанственим духовним радом. Она говораше: „То је бесомучница“. И та реч, придата овоме строгом и сентименталном бићу, чинила ми се неодољиво комична. Ја сам је и сâм од сад звао једино „бесомучницом“, осећајући неко чудно задовољство да изговорим сасвим гласно ове слоге — кад год је приметим.

Питао сам г-ђу Лекашер:

— Но, па како је наша бесомучница данас? А сељанка је одговорила срдито:

— Хоћете ли веровати, господине, да је она узела једну жабу којој су сломили ногу, и да ју је

донела у своју собу, и да ју је метнула у умиваоник, и да ју је привила као да је човек. Зар то није профанација.

Други пут, кад сам се шетао у подножју стубовне стене, она је била купила једну велику рибу тек што су ухватили, и то само зато да је опет у воду баци. А рибар, премда издашан ђен, псоваше је обилато, као да му је новац цепа узела. Ни после месец дана још, он не гао говорити о томе а да се не наљути и не псује. О, да! мис Хариета је заиста била бесмучна, и стрина Лекашер је имала генијално надгледнуће крстивши је тако.

Коњушар, кога су звали Сапер зато што је своје младо доба служио у Африци, друкчије мислио. Он је злобно говорио :

— То је једна матора, која је протерала време.

Да је само знала сирота девојка ?

Добра мала Целеста нерадо је служаше, пре него не могах разумети зашто. Можда једино зато што је то била странкиња, друге расе, другог језика и друге вере. Она је била најзад бесомучна !

Проводила је време лутајући пољем, тражећи и обожавајући Бога у природи. Једне вечери нађох где клечи у једноме џбуну. Опазив нешто црвено кроз лишће, раздвојио сам гране, а мис Хариета устаде, збуњена што сам је тако видео, гледајући ме укочено као совуљага кад је данас изненаде.

Понекад, радећи међу стенама, одједном бих је приметио на окомку које стрмени као сигнал од бежичне телеграфије. Гледала је заносно широко море позлаћено светлошћу и велико небо румено од зракова. Каткад бих је опазио у дну које до-
да че, како корача брзо својим еластичним кораком
во лескиње; и тада бих пошао ка њој, повучен не
вла м чиме, једино да видим њено визионарско лице,
је суво, које се не да исказати, а које садржа-
гао је дубоку унутарњу радост.

Тако исто, често бих је срео у куту каквог
мајура, како седи на трави, у сенци од јабуке, са
својом библиском књижицом отвореном на коле-
нима и с погледом блудећим у даљину.

Јер на друго место нисам ишао, везан у овој
за мирној земљи са хиљаду спона љубави за њене
је ространи и пријатне пејзаже. Осећао сам се добро
се о овоме непознатом мајуру, далеко од свега, близу
ш земље, добре, здраве, лепе и зелене Земље, коју
та ћемо и ми једнога дана својим телом нађубрити.
А можда, ваља и то признати, и нека малена ра-
дозналност ме задржаваше код стрине Лекашер.
Хтео сам мало да познам ову чудну мис Хариету
и да сазнам шта се збива у усамљеним душама
ових старих лутајућих Енглескиња.

II

Упознали смо се доста чудновато. Био сам
тек довршио једну студију која ми се учинила
жестока, а која је то и била. После петнаест го-
дина она је била продата за десет хиљада динара.

Била је усталом простија него што су два и два четири и изван свих академских правила. Цела десет страна моје слике представљаше једну стену, огром чворасту стену, покривену мрким, жутиим и црвеним окрецима, преко којих је сунце клизило као златног Светлост, иако се сунце, скривено иза мене, морало видело, падала је на камен и позлаћивала га златном ватром. Тако је то изгледало. Тако је изгледао део, који је засењивао јасноћом и био као злато на суну, прекрасан.

Лево — море, не плаво море, боје шкриљца, него море зеленкасто, млечно и тако исто густо под угаситим небом.

Био сам тако задовољан својим радом да сам играо носећи га у крчму. Хтео сам да га одмах цео свет види. Сећам се да сам га показао једној крави на ивици пута, вичући јој :

— Погле ово, стара моја. Нећеш их често виђати оваквих.

— Долазећи пред кућу, дозволах одмах, дерући се што игда могу стрину, Лекашер :

— Ој! ој! газдарице, дођите и погледајте ово.

Сељанка дође и осмотри моје дело својим глупим погледом који ништа не разликоваше, који није видео чак дали је слика представљала вол или кућу.

Мис Хариета се враћаше кући и пролажаше иза мене управо у тренутку када сам, држећи слику крајем руке, показивао ову крчмарици. Бесомучница ју је морала видети, јер сам се постарао да ствар

покажем како не би измакла њеном погледу. Она се нагло заустави, дирнута, запрепашћена. То је, изгледа, њена стена, стена на коју се она баца до миле воље.

Она промрмља једно британско „Аох!“ тако ено и тако ласкаво, да се окренух њој смејући се; и ја јој рекох:

То је, госпођице, моја последња студија.

Она прошапта, одушевљено, комично и развучено:

— О! господине ви разумете природу сањем.

Ја поцрвенех, вере ми, узбуђен овом похвалом више но да је од какве краљице долазила. Ја сам очаран, освојен, побеђен. Бих је загрлио, рекох вам реч!

Седох за сто поред ње, као увек.

Први пут она проговори, продужујући гласно оју мисао:

— Ох! ја толико волим природу.

Нудно сам јој хлеба, воде, вина. Сад је прихватила с једним малим осмехом мумије. Почео сам разговарати о пејзажима.

После обеда, уставши у исто време, ми стависмо да ходамо двориштем; затим, примамљен без сумње грдним пожаром који је сунце при зајаску палило над морем, ја отворих преграду што је водила ка стени, и једно поред другог ми показисмо, задовољни као они који су се разумели и родрили једно другом у душу.

Било је млако, млитаво вече, једно од оних блажених вечери кад су и месо и дух срећни. Све је тада младост и све је драж. Млак, мирисави ваздух, пун мириса од траве и од алга, милује нас својим дивљим задахом, милује непце својим морским укусом, милује дух својом продирном благошћу. Ишли смо сада ивицом провалије, изнад пространога мора које је, на сто метара испод нас, котрљало своје таласиће. И ми смо удисали отворених уста и раширених груди овај свежи дах који је долазио с Океана и који нам је клизио по кожи, спор и слан од дугог љубљења с валовима.

Умотана у свој огртач с коцкама, надахнута изгледа, откривених зуба, Енглескиња је гледала огромно сунце како се спушта ка мору. Пред нама, тамо доле, једва на догледу, једна лађа од три катарке, покривена једрима, оцртаваше своју силуету на запаљеном небу, и један пароброд, ближе нас, пролазио је разастирајући дим, који је за њим остављао један бескрајан облак по целој хоризонту.

Црвена кугла је непрестано силазила, лагано. И ускоро она додирну воду, управо иза непокретне лађе, која се појави као у ватреном оквиру усред сјајне звезде. Кугла је тонула мало по мало у Океану. Видело се како рони, како се смањује и исчезава. Нестало га је. Једино је мали пароброд показивао још увек свој профил који се оцртавао у злату далекога неба.

Мис Хариета је посматрала страсним погледом пламени свршетак дана. И извесно да је имала прекомерну жељу да загрли небо, море, цео видик.

Она шапташе :

-- Аох ! ја волим... волим... волим...

Видео сам сузу у оку јој. Она продужи :

— Хтела бих да сам мала тица па да одлетим под небесни свод.

И она остаде тако, како сам је често виђао, усправљена на стени, црвена и сама у својем руменом огртачу. Дође ми жеља да је снимим у својем албуму. Рекао би човек да је карикатура екстазе.

Окренух се, да се не насмејем.

Затим сам јој говорио о сликарству, као каквоме другу, објашњујући тонове, вредности, снагу, стручним изразима. Слушала ме је пажљиво, разумевајући, старајући се да погоди нејасан смисао речи, да продре у моју мисао. С времена на време је говорила :

— Ох ! ја разумем, разумем. Тамо је било много осећања.

Вратили смо се.

Сутрадан, опазивши ме, дође и живо ми пружи руку. И тако бесмо одмах пријатељи.

Она је била честито створење, са душом као навијеном која скоковима прелази у одушевљење. Била је неуравнотежена, као све жене које остану девојке до педесете године. Изгледала је као да се укиселила у невиности; али је у срцу сачувала нечега врло младог, ватреног. Волела је природу и животиње заносном љубављу, узаврелом као неко врло старо пиће, чулном љубављу коју није људима дала.

Извесно је да при погледу кучке која доји, кобиле која трчи пољем са ждребетом међу ногама, тичијег гнезда пуног младунчића који цвркућу раширена кљуна, огромне главе, тела сасма голога, да при погледу свега тога она дрхташе од претераног узбуђења

Сирота усамљена, блудећа и жалосна створења по пансионима, сирота створења смешна и јадна, ја вас волим откад сам упознао ову овде !

Приметих ускоро да је имала нешто да ми каже али да није смела, и њена бојажљивост ме је занимала. Кад сам одлазио јутром са својом кутијом на леђима, она ме је пратила до на крај села, ћутећи, очевидно забринута и као тражећи речи да почне. Затим ме је нагло остављала и одлазила брзо, поцупкујући.

Напоследку, једног дана се охрабри :

— Хтела бих да видим како сликате ? Хоћете ли ? Врло сам радознала.

И поцрвенела је као да је изговорила речи врло смеле.

Одвео сам је у дно Пети-Вала, где сам био почео једну велику студију.

Она је стајала иза мене пратећи ми све покрете са напрегнутом пажњом.

Затим, одједном, бојећи се ваљда да ми не смета, рече „хвала“ и оде.

Али за кратко време она се још више спријатељи и стаде сваког дана да ме прати са видним задовољством. Носила је под пузухом своју столицу не хотећи допустити да је ја понесем, и се-

дала је поред мене. Остајала је тако часовима, непокретна и нема, пратећи погледом крај од моје кичице у свима њеним покретима. Кад бих постигао, бацивши нагло ножем повећу мрљу боје, потребан и неочекивани ефекат, она би и противу своје воље узвикнула једно мало „Аох!“ од чуђења, радости и дивљења. Имала је осећање нежног поштовања за моје слике, готово религиозног поштовања за ово људско репродуковање једног делића божје творевине. Моје студије јој се чињаху као врсте светих слика; и каткад ми је говорила о Богу покушавајући да ме преобрати.

О! био је чудан неки добричина тај њен Бог, врста теоског филозофа, без великих средстава и без велике моћи, јер га је она увек замишљала ожалашћеног неправдама учињеним пред његовим очима, — као да их он није могао да спречи.

Она је била уосталом у одличним односима са њим, чак као повереница његових тајни и његових непријатности. Говорила је: „Бог хоће“ или „Бог неће“, као што подофицир саопштава регруту: „Пуковник је наредио“.

Оплакивала је из дубине срца моје непознавање небеских намера које се стараше да ми открије; и ја сам налазио сваког дана у својим цеповима, у своме шеширу кад бих га спустио на земљу, у својој кутији за боје, у овиксаним ципелама — ујутру — пред мојим вратима, оне мале брошуре о побожности које је она примала без сумње непосредно из Раја.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

„Рadoје Домановић“

Инв. бр.: _____

Сигнатура: _____

Опходио сам се са њом као са старом пријатељицом, срдачно и отворено. Али ускоро приметих да се њено држање нешто променило. У прво време на то нисам обраћао пажње.

Кад сам радио, било у дну моје долине, било у каквоме проваљеном путу, видео бих је како се изненада појави идући својим брзим и једномерним ходом. Седала би нагло, задихана као да је трчала или као да је какво дубоко узбуђење покретало. Била је врло црвена, са оним енглеским руменилом које никакав други народ нема; затим, безразложно, би побледела, постајући земљине боје и као да ће да се онесвести. Мало по мало међутим опазио бих како добија свој обичан изглед, и тада би почела да говори.

Затим, одједанпут, прекидала би реченицу у средини, дизала се и одјурила тако брзо и тако чудновато, да сам се питао нисам ли штогод учинио што јој се није допало или што би је увредило.

Напоследку помислих да је то имало да буде њено нормално држање, унеколико измењено без сумње у моју почаст за прво време нашег познанства.

Кад би се враћала у мајур после читавих сата хода по морској обали, шибаној ветром, њене дуге косе увијене у спиралу често би се расплеле и висиле као да им је федер био сломљен. Она се некада слабо о томе бринула, и долазила је да руча не устежући се, разбарушена тако олујом, сестром својом.

Сад је пак одлазила у собу да дотера оно што сам ја звао њена стаклад од лампе; а кад бих јој из пријатељске галантерије која је увек скандализираше рекао: „Ви сте, мис Хариета, лепи данас као звезда“, мало крви би јој одмах ударило у образе, крви девојчице од петнаест година.

Затим постаде одједном дивља и преста долазити да ме гледа како сликам. Мислио сам: „То је криза, то ће проћи“. Али то није пролазило. Кад бих јој сада говорио, она ми је одговарала било са извештаченом равнодушношћу, било са потмулом раздраженошћу. И она је постајала осорљива, нестрпљива и нервозна. Виђао сам је само о обедима и више нисмо разговарали. Мислио сам заиста да сам је у нечему увредио; и једне вечери је упитах:

— Мис Хариета, зашто нисте више са мном као некада? Шта сам учинио да вам изиђем из воље? Ви ми задајете много бола!

Она одговори са гневним, посве смешним нагласком:

— Ја сам увек тако била са Вама. То није истина, није истина, — и она отрча да се затвори у своју собу.

С времена на време би ме чудновато погледала. Од тада сам често себи говорио, да осуђени на смрт мора тако да гледају кад им се објави последњи дан. Било је у њеном погледу неке врсте лудила, лудила мистичног и жестоког; и још нешто, некаква грозница, некаква огорчена, нестрпљива и немоћна жеља за неоствареним и неостварљивим!

И чинило ми се такође да је у њој било борбе, у којој се њено срце борило противу неке непознате силе што је она хтела да савлада, и може бити још нешто... Шта знам? шта знам ја?

III

Ово је заиста било јединствено откровење.

Од извесног времена радио сам сваког јутра, још од зоре на слици ове садржине:

Један дубок поток, притешњен и наткриљен двама брежуљцима са купином и дрвећем, протезао се, изгубљен, потонуо у ону млечну пару, у ону вату која по каткад лебди над долинама, при сунчевом изласку. И сасвим у дну ове густе и провидне измаглице, видео се како долази, или још боље — назирао се, један људски пар, момак и девојка, загрљени, припијени, она са главом подигнутом према њему, он нагнут ка њој, са приљубљеним устима.

Један од првих сунчевих зрака, провлачећи се међу гране, дерао је ову јутарњу измаглицу, обасјавао ју је ружичастим одблеском иза сеоских љубавника, приказивао њихове неодређене сенке у сребрнастој светлости. То је, богме, било добро, врло добро.

Радио сам на нагибу који води у малу долину Етретата. Тог јутра сам, као за срећу, имао потребну измаглицу која се лелујала.

Нешто се усправи преда мном, као авет: то је била мис Хариета. Видећи ме хтела је да бега. Но ја је дозволах вичући:

— Ходите, но ходите, госпођице, имам за вас једну малу слику.

Она се приближи, као жалећи. Пружио сам јој своју скицу. Она не рече ништа, али је дуго остала непомична гледајући, и изненада поче да плаче. Плакала је нервозно трзајући се, као људи који су се много борили противу суза, а који више не могу, и који попуштају, још одупирући се. Ја потскочих, и сâм узбуђен овом тугом коју нисам разумевао, и узех јој руке покренут наглим саучешћем, које гони Француза да ради пре него и промисли.

Оставила је неколико тренутака своје руке у мојима, и ја осетих како те руке дрхћу, као да су јој се сви живци згрчили. Затим их она нагло извуче, или боље још, истрже их.

Ја сам познао то дрхтање, зато што сам га у своје време осетио; и никако се у томе не бих могао преварити. Ах, љубавно дрхтање жене, па да јој је петнаест или педесет година, да је она из народа или из отменог света, иде ми тако правце к срцу да се ни најмање не колебама у његовом распознавању.

Целим својим сиротим бићем она је дрхтала, тресла се, малаксавала. То сам знао. Отишла је не чекајући да јој и једну реч рекнем, оставивши ме изненађеног као пред чудом каквим, и ожалошћеног као да сам злочин учинио.

Нисам ишао на ручах. Пођох да се прошетам крај стрме стеновите обале, желећи подједнако да

плачем и да се смејем, сматрајући догађај и комичним и жалосним, осећајући се смешан а њу држећи несрећном до лудила.

Питао сам се шта треба да радим.

Сматрао сам да ми друго не остаје но да отпућујем, и брзо се на то реших.

Пошто сам до вечере лутао, мало ожалошћен а мало сањајући, вратих се кад је било време обеду.

Седосмо за сто као и обично. Мис Хариета је била ту, једући озбиљно, не говорећи ником ништа и не подижући очи. Имала је усталом лице и држање као обично.

Сачекао сам крај вечере, па окрећући се гоздарици :

— Е, госпођо Лекашер, ја ћу вас ускоро оставити.

Добра жена, изненађена и растужена, повика отегнутим гласом :

— Шта велите то, добри господине ? хоћете да нас оставите ! Ми смо се тако били свикли на вас !

Погледах из прикрајка мис Хариету ; лицем није ни мрднула. Али Целеста, мала слушкиња је управила поглед на мене. То је била једна крупна девојка од осамнаест година, црвена, свежа, јака као коњ, и — ствар ретка — врло чиста. Понекад сам је у каквом углу загрлио, просто из навике постојања крчми, ништа више.

Вечера се свршила.

Изишао сам да под јабукама попушим своју лулу, ходајући уздуж и попреко с краја на крај

дворишта. Сва размишљања што сам их преко дана учинио, чудновато јутрошње откриће, та смешна и страсна љубав према мени, успомене изазване тим открићем, дивне и узнемирујуће успомене, можда и онај слушкињин поглед управљен на мене кад рекох да одлазим, све то измешано, спојено, уносило ми је у тело некакво весело расположење, бацање пољубаца на уснама и, у жилама, оно незнам-шта које гони да се праве глупости.

Ноћ је наступала, провлачећи своју тмину кроз дрвеће, и ја опазих Целестину где одлази да затвори кокошињак с друге стране забрана. Полетех, трчећи тако лагано да она ништа није чула, и кад је се подигла пошто је била спустила мали капак кроз који улазе и излазе кокоши, ја је оберучке загрлих, бацајући јој у широко и дебело лице пљусак од пољубаца. Она се бранила, смејући се, навикнута већ на то.

Зашто сам је на мах пустио? Зашто се тргао и окренуо? Како сам осетио да има неког иза мене?

То је била Мис Хариета која се враћала и која нас је видела, и која је стала непомично као пред каквом авети. Затим се изгуби у ноћи.

Вратио сам се посрамљен, узнемирен, очајнији што сам тако био од ње изненађен него да ме је затекла при каквој злочину.

Спавао сам рђаво, претерано раздражен, обрван тужним мислима. Учинило ми се да чујем плач. Без сумње да сам се варао. Неколико пута сам тако исто помислио да неко хода по кући и да се отварају врата споља.

Пред зору најзад, савладан умором, заспах. Пробудио сам се доцкан и изишао да ручам, још збуњен, не знајући какво држање да узмем.

Мис Хариету нису никако видели. Чекаху је, но она се не појави. Госпођа Лекашер уђе у њену собу; Енглескиња је била отишла. Она је свакако у зору још изишла, као што је често имала обичај, да гледа излазак сунца.

Томе се нимало не зачудише и почели су јести ћутећи.

Било је топло, веома топло, један од оних жарких и тешких дана кад се ни један лист не миче. Изнели су сто напоље, под једну јабуку; и с времена на време Сапер је ишао у избу да напуни крчаг јабуковачом, толико се пило. Целеста је носила јела из кујне: овчији паприкаш с кромпиром, исецканог зеца и салату. Затим, она стави пред нас тањир трешања, првих у тој сезони.

Хотећи да их оперем и расхладим, замолио сам малу слушкињу да ми захвати кову сасма хладне воде.

Она се врати кроз пет минута, изјављујући да се бунар пресушио. Спустивши цело уже, кова је дошла до дна и испела се опет празна. Госпођа Лекашер хтеде и сама да се увери и оде да види кроз отвор. Она се врати и рече да се заиста нешто види у бунару, нешто што није природно. Какав сусед је без сумње тамо бацио из освете сламне ципеле.

И ја сам хтео да видим, надајући се да ћу моћи боље да распознам, те се нагох над ивицу.

Опазих неразговетно неки бео предмет. Али шта? Паде ми тада на памет да на крају од ужета спустим један фењер. Жута светлост је играла по каменим дуваровима, спуштајући се постепено. Ми смо се све четворо наднели над отвор, пошто су нам се Сапер и Целеста придружили.

Фењер се заустави над неком неразговетном масом, белом и црном, чудном, необјашњивом. Сапер повика :

— То је коњ. Видим потковицу. Он је ноћас ту пао пошто је умакао из ливаде.

Но одједном ме језа прожма до сржи. Распознао сам стопало, затим опружену ногу; цело тело и друга нога су били под водом.

Муцао сам, врло лагано, и толико дрхћући да је фењер јако играо изнад ципеле :

— То је жена која ... која ... која је ту унутра ... то је мис Хариета.

Једино Сапер није ни обрве набрао. Он их је доста тако видео у Африци !

Стрина Лекашер и Целеста почеше да кукају, и оне побегоше трчећи.

Ваљало је извући утопљеницу. Ја чврсто везах слугу око појаса и спустих га затим помоћу чекрка, врло лагано, гледајући га како тоне у мрак. Он је држао у рукама фењер и друго уже. Ускоро његов глас који као да је из средине земље долазио, повика : „Зауставите“ ; и видех га како хвата нешто у води, ону другу ногу, затим свеза обе ноге заједно и опет повика : „Вуците“.

Стадох да вучем; али сам осећао као да су ми руке сломљене, а мишићи омлитавели, бојао сам се да не попустим, те да се човек удави. Кад му се глава помолила изнад бунарске оgrade, упитам: „Но?“ као да сам очекивао од њега новости о оној која је била тамо, на дну.

Наместимо се обојица код камене оgrade, па један спроћу другог, нагнути над отвором, почесмо да дижемо тело.

Стрина Лекашер и Целеста су нас гледале крадомице из далека, скривене иза кућњег зида. Кад су опазиле како се из отвора појављују црне ципеле и беле чарапе утопљеничине, оне се изгубише.

Сапер ухвати зглавке од ноге, па је одатле извукосмо, сироту и чедну девојку, у положају најнескромнијем. Глава је била страшна, црна и раздерана; а њена дуга сура коса, сасвим одрешена, расплетена за навек, висила је мокра и блатњава. Сапер изговори презриво:

— Ух, до врага, што је та мршава!

Однесосмо је у њену собу, па како се жене још не појављиваху, ја удесих са коњушарем њену посмртну тоалету.

Опрао сам јој бедно унакажено лице. Под мојим прстом се једно око мало отвори, које ме погледа оним бледим, оним хладним, оним ужасним погледом лешина, који као да долази с оне стране живота. Удешавао сам како сам могао ње

ну растурену косу, и, својим невештим рукама, направио сам јој на челу једну нову и чудновату фризуру. Затим јој свукох одело поквашено водом, откривајући мало, са стидом, као да сам извршивао дело оскрвњења, њена рамена и груди, и дугачке руке танке као грање.

Затим одох по цвеће, булке, различак, белу раду и свежу мирисну траву, чиме покрих њен мртвачки одар.

Потом ваљало ми је испунити уобичајене формалности, пошто сам био ја једини поред ње. Једно писмо нађено у џепу јој, писано у последњем тренутку, захтевало је да буде погребена у овом селу, где су протекли њени последњи дани. Срце ми се стезало при једној ужасној помисли. Да није то због мене хтела да остане на овом месту?

Пред вече суседне жене дођоше да посматрају покојницу; но ја забраних да се улази; хтео сам да останем сам; и пробдео сам целу ноћ.

Гледао сам је при светлости свећа, јадну жену свима непознату, умрлу тако далеко, тако бедно. Дали је оставила гдегод пријатеље или рођаке? Какви су били њено детињство и њен живот? Одакле је она долазила тако, сасвим сама, залутала, изгубљена као псето које отерају од куће. Каква је тајна од патње и очајања била затворена у овоме ружном телу, у овоме телу ношеном, као каква срамна лага, за време целог јој живота, смешна спољашњост која је гонила далеко од ње сваку наклоност и сваку љубав.

Како има несрећних створења! Осећам како је овај људски створ притискивала вечита неправда немилостиве природе! С њом је свршено можда пре него је и једном осетила оно што подржава и најнесрећније, наду да ће икада бити вољена! Јер, зашто се онда тако крила, зашто је избежавала друге? Зашто је волела тако страсном нежношћу све ствари и сва жива бића која нису људи?

И разумео сам зашто је веровала у Бога и надала да се на другом месту накнади за своју беду. Она ће сад да се распадне и да постане и сама биљка: Она ће цветати према сунцу, биће обршћена од крава, као зрна однесена од птица, и, месо животиња, она ће опет постати месо људско. Али оно што се зове душа угасило је се у дну црног бунара. Она више није патила. Променила је свој живот за друге животе који ће се из ње створити.

Сати су пролазили у овоме кобном и мирном присуству. Бледа светлост објави зору; затим се један црвени зрак довуче до кревета, начини ватрену пругу на покрову и рукама. То је био час који је она толико волела. Пробуђене тице певале су по дрвећу.

Отворих широм прозор, раширих завесе да нас цело небо види, и нагињући се над ледени леш, ја узех у руке онакажену главу, па лагано, без страха и без гађења, спустих један пољубац, дуг пољубац, на оне усне, које га никада нису добиле.

Леон Шенал ћуташе. Жене су плакале. На седишту се чуо гроф Д' Етрај како се час — по усекњује. Једино кочијаш дремаше. А коњи не осећајући више бич, успорили су свој ход, вукли су млитаво. И брек је једва одмицао, отежавши одједанпут као да је жалошћу натоварен.

Ратислав

2. изд. 1880. г.
VII

НАСЛЕДСТВО.

Наследство.

Катил Мандесу.

Иако још није било десет сата, чиновници пристизаху као какав талас под велика врата Министарства Марине, долазећи журно из свих крајева Париза, јер је била близу нова година, доба усрдности и унапређења. Шум од ужурбаних корака испуњивао је пространо здање вијугаво као лабиринат и које браздаху неразмрсиви ходници, изрешетани многобројним вратима која су водила у канцеларије.

Сваки је улазио у своје одељење, руковао се са већ приспелим колегом, скидао свој жакет, облачио старе хаљине за рад и седао пред свој сто, где га чекаху нагомилане хартије. Затим се ишло по новости у суседне канцеларије. Распитивало се најпре дали је шеф дошао, дали изгледа добро расположен, дали је дневна пошта велика.

Званичник за распоређивање општег материјала, Г. Цезар Кашлен, стари пешадиски подофицир марине, поставши главни званичник силом времена, заводио је у једну велику књигу све што му је вратар доносио. Спроћу њега преписач, чика Савон, један излапели старац, чувен у целом министарству са својих брачних несрећа, преписивао је лагано једну шефову депешу, и трудио се, по-

гурена тела, коса погледа, у укоченом положају претерано савесног преписивача.

Г. Кашлен, крупан човек, чија је бела и кратка коса стојала као четка на лобањи, говорио је обављајући у исто време свој посведневни посао :

— Тридесет и две депеше из Тулона. Ово нам пристаниште даје толико колико четири друга заједно.

Затим стави чича Савону питање, које му је сваког јутра упућивао :

— Но да, чича Савоне, како је госпођа ?

Стари, не прекидајући посла, одговори :

— Ви добро знате, господине Кашлене, да ми је тај предмет врло непријатан.

И званичник за распоређивање материала је почињао да се смеје, као што је сваког дана радио, слушајући све исти одговор.

Врата се отворе и Г. Маз уђе. То је био наочит црномањаст младић, одевен с претераном елганцијом, и који се сматрао пренебрегнутим пошто је мислио да су његова спољашност и манири изнад његовог положаја. Носио је крупно прстење, дебео сатни ланац, монокл, више из шика, јер га је скидао при раду, и често је рукама кретао да би довољно истакго своје манжетне, украшене крупним светлим дугметима.

Питао је још с врата :

— Много посла за данас ?

Господин Кашлен одговори :

— Све увек Тулон даје. Види се да је нова година близу; праве се ревносни, ти тамо.

Али други један чиновник се такође појави, шаљивчина и духовит, Г. Питоле, и упита смејући се :

— Па што се онда и ми не чинимо ревноснима ?

Затим, извадив сат, рече :

— Десет часова мање седам минута, и сви већ на својим местима ! До врага ! Шта то има да значи ? Ја се кладим да је Његово Достојанство Г. Лезабл дошао у девет часова, у исто време кад и наш славни шеф.

Званичник за раздеобу материјала преста да пише, задену перо за уво, и налактивши се о наслон рече :

— О ! тај на пример ако не успе, то неће бити зато што се није трудио.

И Г. Питоле, седајући за један крај стола и њихајући ногом, одговори :

— Али он ће успети, папа Кашлене, успеће, будите у то уверени. Кладим се у двадесет динара за пет пара да ће пре десет година он бити шеф.

Г. Маз, који је савијао цигару грејући леђа крај ватре, проговори :

— Пхи ! Што се мене тиче, ја бих пре волео целог живота остати на својих две хиљаде и четири стотине него да се као он понижавам.

Питоле се окрену на петама, па ће подругливим тоном :

— Што вам нимало не смета, драги мој, да будете овде, данас 20 децембра, пре десет часова.

Но други слеже раменима, равнодушна изгледа :

— Врага ! па ни ја нећу да цео свет пређе

преко мојих леђа. Пошто ви долазите овде да пробудите зору, ја то исто радим, премда сажаљевам вашу ревност. Од тога па дотле да се шеф зове „драги учитељу“, како ради Лезабл, и да се излази у шест и по часова, и да се носи посао кући, има доста далеко. Уосталом ја сам човек од света, и имам других обавеза које ми одузимају време.

Г. Кашлен је био престао са завођењем и остаде сањајући, с погледом изгубљеним пред собом. Најзад упита :

— Верујете ли да ће он опет имати унапређење ове године ?

Питоле повика :

— Верујем да ће га имати, и то пре десет пута но једанпут. Није он тек ни за што препреден.

И говорило се о вечитом питању унапређења и поклона, које је, од пре месец дана, залуђивало ову велику чиновничку кошницу, од приземља до крова.

Прорачунавати су изгледи, претпостављане цифре, одмеравања права ; унапред су се већ љутили због предвиђених неправди. Препочињате су и опет дискусије, јуче вођене, и које су имале неизмењиво сутра да се изнова почну са истим разлозима, истим аргументима и истим речима.

Нов један чиновник уђе, мали, блед, болешљива изгледа, Г. Боасел, који као да је живео у романима Александра Диме Оца. Све је за њега било необичан догађај, и он је причао свакога јутра Питолеу, свом другу, о својим чудним сусретима јуче увече, о замишљеним драмама у својој кући,

о узвицима на улици због којих је отварао прозор у три сата и двадесет минута ноћу. Сваког дана је он раздвајао оне који су се потукли, заустављао коње, спасавао жене у опасности, и премда бедно физички слаб, он је без престанка наводио, развученим и убеђеним тоном, јуначка дела извршена снагом његове мишице.

Чим је разумео да се говори о Лезаблу, он изјави :

— За који дан ћу му ја рећи што је заслужио, тај балавац; и ако ме он икада претекне, ја ћу га тако раздрмати, да ће га проћи свака жеља да изнова почне!

Маз, који је непрестано пушио, зацерека се :

— Ви бисте добро урадили да то још данас учините; јер ја знам из поуздана извора да сте ви ове године изостављени, да бисте начинили место Лезаблу.

Боасел диже руку :

— Ја вам се заклињем да ако...

Врата се још једном отворише и младић један ниска раста, са залисцима мрнарског официра, или адвоката, са узаном врло високом јаком, и који је веома брзо изговарао своје речи као да му стално време недостајаше да заврши оно што је имао рећи, уђе живо, запослена изгледа. Он се рукова као човек који нема времена за беспослицу, и приступив званичнику за раздеобу :

— Драги мој Кашлене, молим вас дајте ми завој Шаплу, прошивен концем, Тулон, А. Т. V. 1875 ?

Чиновник се диже, дохвати један картон изнад своје главе, узе одатле свежањ листова затворених плавом кариком, и предајући га :

— Ево, господине Лезабле, ви знате ваљда да је шеф јуче узео из овога свежња три депеше.

— Да. Оне су код мене, хвала !

И младић изиђе журним кораком.

Тек што је изишао, Маз рече :

— Хе ! какав шик ! Човек би се заклео да је овај већ шеф.

А Питоле одговори :

— Стрпљења ! стрпљења само ! биће он то пре свију нас.

Господин Кашлен још није наставио да пише. Рекло би се да га нека фикс-идеја мори. Он још запита :

— Лепу будућност има тај дечко !

А Маз промрмља презривим тоном :

— За оне који сматрају министарство као кариери — да ! — За друге — слабо је то ...

Питоле га прекиде :

— Ви имате намеру ваљда да постанете амбасадор ?

Маз учини нестрпљив покрет :

— Није реч о мени. Што се мене тиче, мени је баш све једно ! Ипак то не мења ствар, да канцеларијски шеф никад неће бити бог-зна-шта у свету.

Чича Савон, преписач, непрестано је прписивао. Али од неког времена, он је умакао непрестано своје перо у мастионицу, затим га је упор-

но брисао у сунђер наквашен водом, који је стајао у округлом судићу, а не доспе да напише ни једног слова. Црна течност је клизила врхом од метала и падала је, у облику округлих мрља, на хартију. Добричина, забезекнут и ожалошћен, гледао је своју копију коју му је ваљало, као и толико других од неког времена, изнова почети, и он лаганим и жалосним гласом рече :

— Ево и мастила фалсификованог !...

Гласан смеј се захори из свију уста. Кашлен је тресао сто својим трбухом ; Маз је се превијао на двоје, као да ће натрашке да уђе у оџак ; Питоле је тапкао стопалом, кашљао, махао својом десницом као да му је била уквашена, и сам Боасел је се давио од смеја, иако је он уопште узимао ствари више с трагичне него с комичне стране.

Али чича Савон, бришући најзад перо о крај свога реденгота, продужи :

— Немате се чему смејати. принуђен сам да два три пута изнова почињем цео свој посао.

Он извуче из своје упијаџице други лист, уде-си шпартаоницу и опет поче заглавље : „Господи-не министре и драги колега...” Перо је сад задржавало мастило и изводило писмена чисто. И старац заузео свој коси положај и продужи препис.

Остали нису престали да се смеју. Они су се гушили. Од скоро шест месеца су терали све исту комедију с добричином, који се ничег не сећаше. Сипали су по неколико капи зејтина у сунђер, овлажен да чисти пера. Челик, будући тако превучен масном техношћу, није примао више мастило; и

преписач је проводио сате чудећи се и тужећи, трошио је кутије с перима и стаклад с мастилом, и напослетку објављивао, да је канцелариски материјал постао сасвим рђав.

Затим се шала претворила у напаст и мучење. Сипали су барута у старчев дукан, сипали разне дроге у његово стакло с водом, одакле је он с времена на време пио по коју чашу, па су га уверавали да је, после Комуне, већина артикала од опште употребе била тако фалсификована од стране социјалиста, да би се додијало влади и изазвала револуција.

Услед тога се у њему зачала једна ужасна мржња противу анархиста, за које мишљаше да су посели све могуће бусије, свуда се посакривали, и отуда се код њега створи тајанствени страх од нечега непознатог, страшног и магловитог.

Али нагао звук звонцета зазврја у ходнику. Познавали су га добро, то помамно звоњење шефа, Г. Торшбефа; и сви појуре на врата, да би отишли у своја одељења.

Кашлен опет стаде да заводи пошту, затим изнова остави перо и дохвати се рукама за главу, па размишљаше.

Преживао је једну идеју, која га је од неког времена мучила. Стари пешадиски подофицир морине, отпуштен после три ране добијене — једна у Сенегалу а две у Кошиншини, — и ступивши у министарство по изузетној милости, он је имао да поднесе доста беда, опорости и непријатности у својој дугој кариери безначајнога потчињеног чи-

новника; стога је он сматрао власт, званичну власт, као нешто најлепше на свету. Канцелариски старшина му изгледаше изузетно биће, које живи у вишим регионима; и чиновници о којима је слушао да се каже: „Тај је препреден, он ће брзо успети“, — чињаху му се као од друге расе, од друкчије природе него он.

Он је имао дакле за својег колегу Лезабла неке више обзире, који су ишли чак до најдубљег поштовања, и он је гајио тајну жељу, упорну жељу да га ожени својом ћерком.

Она ће бити богата једнога дана, врло богата. То је било познато целом министарству, јер његова сестра, Г-ца Кашлен, имала је милион, чист милион, у новцу и сигуран, зарађен љубављу, веле, но очишћен позном побожношћу.

Уседелица, која је била некад раскалашна, повукла се са пет стотина хиљада динара, које је она за осамнаест година више него удвојила, благодаречи једној суровој штедљивости и животним навикама више него скромним. Она је из одавна становала код свога брата, који је остао удовац, с једном ћерчицом Коралијом; ну она је само незнатним сумама помагала кућевне трошкове, чувајући и гомилајући своје злато, и без престанка понављајући Кашлену:

— То ништа не чини, пошто је све за твоју кћер, но удај је брзо, јер хоћу да видим своје унучиће. Она ће ми прибавити радост да загрлим дете од наше крви.

Ствар је била позната међу чиновништвом и

кандидати нису недостајали. Говорило се да је и сам Маз, лепи Маз, лав канцелариски, облетао око оца Кашлена у провидној намери. Но стари лукави поднаредник, који је пропутовао све географске ширине, хтео је човека од будућности, човека који ће бити шеф и који ће га изнова обасути поштовањем, њега Цезара, старог подофицира. Лезабл је дивно остваривао његов сан, и он је одавна тражио начина да га привуче к себи.

Од једном устаде трљајући руке. Био је нашао.

Он је добро познавао свачију слабост. Лезабл се могао уловити само на сујету, на професионалну сујету. Он ће ићи да тражи од њега протекцију, као што се иде код сенатора или посланика, као што се иде код какве високе личности.

Не будући унапређен већ пет година, Кашлен је био готово сигуран да ће то сад бити. Он ће се правити да верује, е то Лезаблу дугује и позваће га на ручак у знак захвалности.

Чим је план смислио, почео га је изводити. Узео је из ормана своје улично одело, скинуо стари капут, и, узевши сва заведена акта која су спадала у делокруг колеге му, пође у канцеларију у којој је овај чиновник сасвим сам радио, по нарочитој милости, због његове ревности и важности његових послова.

Млади човек је писао на великоме столу, усред отворених свежњева и растурене хартије, нумерисане црвеним и плавим мастилом.

Чим је видео да улази званичник за раздеобу,

он га упита тоном фамилиарним у којем је било и извесних обзира :

— Но, драги мој, носите ли ми доста посла ?

— Да, прилично. И хтео бих да с вама говорим.

— Седите, пријатељу, ја вас слушајам.

Кашлен седе, накашља се, узе збуњен изглед, и несигурним гласом :

— Ево шта ме је довело, господине Лезабле. Ја нећу увијати. Бићу отворен као стари војник. Дошао сам вас замолити за једну услугу.

— Коју ?

— Казаћу вам у две речи. Мени је потребно да све године добијем унапређење. Немам никога да ме протежира, и ја сам на вас мислио.

Лезабл поцрвене мало, зачуђен, задовољан, испуњен неком охолом збуњеношћу. Он међутим одговори :

— Али ја овде ништа нисам, драги пријатељу. Ја сам много мање но ви који ћете бити главни званичник. Ја ништа не могу. Верујте да...

Кашлен му упаде у реч с наглошћу пуном поштовања.

— Тра ла ла. Ви сте близу шефа, и ако му кажете једну реч за мене, ја ћу проћи. Помислите да ћу кроз осамнаест месеца имати право на пензију, а то ће чинити пет стотина динара мање, ако првог јануара ништа не добијем. Знам добро да се говори : „Кашлену није тешко, његова сестра има милион“. Истина је да моја сестра има милион, али он је на приплоду, и она то не да. То

је за моју кћер, и то је истина; али моја кћи и ја, то није све једно. Лепо ће ми ићи ако ја, док ми се зет и кћи буду возали у каруцама, немам чим да залажем уста. Ви разумете ситуацију, јелте?

Лезабл одобри челом:

— Тачно је, сасвим тачно што кажете. Ваш зет може не бити исправан према вама. А човеку је уосталом увек угодно да никоме ни за шта не дугује. Најзад ја вам обећавам чинити што ми је год могуће, говорићу шефу, изложићу му случај, наваљиваћу ако треба. Рачунајте на мене!

Кашлен устаде, узе обе руке својег колеге, стеже их тресући их по војнички, и промуца:

— Хвала, хвала, знајте да ако ми се икад укаже прилика... Ако икада могу...

Он не доврши, не могући да нађе свршетак својој реченици, и оде ходником који је одјекивао од његовога ритмичног корака старог војника.

Али он чу издалека раздражено зврјање звоцета, и стаде да трчи, јер је познао звук. То је шеф Г. Торшбеф тражио свога званичника за раздеобу.

После осам дана Кашлен нађе једнога јутра на своме столу запечаћено писмо ове садржине:

„Драги мој колега, срећан сам извести вас да је министар, на предлог нашег директора и шефа, потписао јуче ваше наименовање за главног званичника. Сутра ћете о томе добити званично саопштење. Дотле ни о чему не знате, јели тако?

Ваш Лезабл“.

Цезар отрча одмах у канцеларију свога младог колеге, захвали му, извини се, изјави своју оданост и признање.

Сутра дан се заиста сазнаде да су и г. Лезабл и г. Кашлен унапређени. Остали ће чиновници причекати коју бољу годину, а добиће, као накнаду, награду која је ишла од сто педесет до триста динара.

Г. Боасел изјави да ће вребати Лезабла на углу његове улице, у поноћ, једне од ових вечери, и да ће га истући на мртво име. Остали чиновници су ћутали.

Идућег понедеоника, Кашлен чим је дошао, упути се у канцеларију својег заштитника, уђе свечано, и церемониалним тоном :

— Надам се да ћете изволети учинити нам част да дођете код нас на вечеру на Богојављење. Уосталом ви сами изберите дан.

Млади човек, мало изненађен, подиже главу и погледа очи у очи свога колегу ; затим одговори, не скидајући погледа, да би добро прочитао његову мисао :

— Али, драги мој, за извесно време сам све своје вечери обећао.

Кашлен наваљиваше доброћудним тоном :

— Но немојте нас жалостити својим одбијањем после услуге коју сте нам учинили. Ја вас молим у име моје и моје породице.

Лезабл, збуњен, устезао се. Он је разумео, али није знао шта да одговори, немајући времена да размисли и одмери свако за и против. Најзад помисли : „Ја се ни на шта не обвезујем идући да вечерам“, и он пристаде задовољна изгледа избравши идућу суботу. Он додаде, смешећи се : „зато што сутрадан не морам да устајем сувише рано“.

II

Г. Кашлен је становао у горњем делу улице Рошуар, на петом спрату, у једном малом одељењу с терасом, са које се видео сав Париз. Држао је три собе, једну за своју сестру, једну за кћер и једну за себе; трпезарија је служила као салон.

Целе недеље је био немиран због ове вечере. О јеловнику се говорило дуго, како би се пружио обед у исто време буржоаски и отмен. Би овако решено: супа с јајима, мезе, ситни морски ракови и кобасица, један велики морски рак, лено пиле, зелен грашак, пастета од цигерице, салата, сладолед и послastiце.

Пастета од црне цигерице је била купљена код суседног месара, и тражена је најбоље каквоће. Чинијица је уосталом стајала три и по динара. Што се вина тиче, Кашлен се обрати винарском трговцу на углу, од којег је узимао у обично време црно вино на литар. Није хтео да иде у коју велику радњу из овог разлога: „Мали трговци ретко имају прилике да продаду своја фина вина. Стога их они врло дуго чувају у подруму, услед чега су та вина изврсна“.

У суботу он се врати врло рано, да се увери јели све готово. Слушкиња, која је дошла да му отвори, била је црвенија од патлиџана, јер њена пећ, наложена још од подне, из бојазни да се неће на време стићи, пакла јој је лице цео дан; а и узбуђење ју је обузело.

Он уђе у трпезарију да све прегледа. У средини мале собе округао сто је правио велику белу пегу, под живом светлошћу лампе заоденуте зеленим шеширом.

Четири тањира, покривена са по једном сервиетом, савијеном у облику епископске капе од г-це Кашлен, тетке, имали су крај себе постоља од белог метала, и пред собом по две чаше, једну велику и једну малу. Цезару се то учини недовољно за око, и он дозво:

— Шарлота!

Врата лево се отворише и једна омалена старица се појави. Десет година старија од свога брата, она је имала ситно лице уоквирено коврчицама беле косе добивеним помоћу увојака од хартије. Њен танак глас изгледао је и сувише слаб за њено мало савијено тело, и она је ишла кораком нешто млитавим, са покретима зачмалим.

Говорило се за њу у доба младости јој:

— Какво умиљато створење!

Сад је то била мршава старица, врло чиста услед старих навика, самовољна, тврдоглава, са уским, подозревајућим и врло лако раздражљивим духом. Поставши врло побожна, она као да је сасвим заборавила доживљаје из прошлих дана.

Она упита:

— Шта хоћеш?

Он јој одговори:

— Чини ми се да две чаше не праве бог-знакакав утисак. Ако бисмо послужили шампањцем... То ме ни у ком случају неће стати више од три

или четири динара и тада би се одмах могле ставити шампањске чаше. Сасвим би се променио изглед сале.

Г-ца Шарлота додаде :

— Не видим користи од таквог трошка. На-
последку, ти плаћаш, то ме се не тиче.

Колебао се, покушавајући да сам себе убеди:

— Уверавам те да ће тако бити боље. Па
онда изгледаће живље за богојављенски колач.

Овај га је разлог одлучио. Он узе шешир и
сиђе низ степенице, затим се врати после пет ми-
нута са једном боцом, на којој је била залепљена
широка бела етикета са огромним грбом : „Чувено
пенушаво вино из Шампањо грофа Де Шател-
Реновоа“.

И Кашлен изјави :

— Стаје ме свега три динара а изгледа изврсно.
Он лично узе из једног ормана чаше за шам-
пањ и намести их пред постоља.

Врата десно се отворише. Уђе његова кћи.
Она је била велика, дебела и румена, стасита де-
војка снажне расе, са смеђом косом и плавим очима.
Једна проста хаљина је показивала округао јој и
гибак стас ; њен снажан глас, готово човечији глас,
имао је онај озбиљан нагласак који чини да уз-
дрхте живци. Она повика :

— Боже ! шампањ ! каква срећа ! — пљеска-
јући рукама као дете.

Отац јој рече :

— Нарочито, буди љубазна према том госпо-
дину који ми је учинио много услуге.

Почела је да се смеје звучним смехом, који је говорио : „Знам“.

Звоно у предсобљу зазврја, врата се отворише и опет затворише. Лезабл се појави. Имао је црно одело, белу машну и беле рукавице. Он учини извесан утисак. Кашлен је потрчао, збуњен и усхићен :

— Али, драги мој, то је између нас ; ево, ја сам у обичноме капуту.

Младић одговори :

— Знам, ви сте ми рекли, али ја немам обичај никако да излазим увече без свога одела.

Он је поздрављао са шеширом под мишком, са цвећем у рупици од капута. Цезар му представи :

„Моја сестра, г-ца Шарлота, — моја кћи Коралија, коју ми код куће зовемо Кора“.

Сви се поклонеше а Кашлен настави :

— Немамо салона. То је мало незгодно, али се човек навикне.

Лезабл одговори :

— То је дивно !

Затим га ослободише шешира, који је хтео да задржи. И он одмах стаде да свлачи рукавице.

Поседали су; посматрали су га издалека, преко стола, и ништа се више није говорило. Кашлен запита :

— Дали је шеф доцкан остао ? Ја сам изишао раније да помогнем овде женама.

Лезабл одговори неусиљеним тоном :

— Не. Изишли смо заједно, јер смо имали да говоримо о исплати навоштањених једрила у Бре-

сту. То је једна врло заплетена афера која ће нам задати пуно муке.

Кашлен помисли да треба сестру да обавести, па окрећући се к њој :

— Свима тешким канцелариским питањима бави се господин Лезабл. Може се рећи да он допуњује шефа.

Стара девојка се поклони учтиво изјављујући :

— Ох ! ја знам да је господин врло способан.

Слушкиња уђе гурајући врата коленом и носећи обема рукама велику чинију супе. Тада домаћин повика : „Хајдмо, за сто ! Наместите се овде, господине Лезабле, између моје сестре и моје ћерке. Мислим да вас није страх од жена“.

И ручак поче.

Лезабл је био љубазан, са нешто мало сујете и готово снисходљивости ; он је гледао кришом девојку, чудећи се њеној свежини, њеноме лепом, дражесном здрављу. Г-ца Шарлота се жртвовала, знајући намере свог брата, и водила је разговор баналан о свима општим предметима. Кашлен, расположен, говорио је гласно, шалио се, сипао вина купљеног сат раније код трговца на углу :

— Чашу овога Бургоњског, господине Лезабле. Не велим вам да је то нешто особито, али је добро, из подрума је и природно је ; што се тога тиче, ја одговарам. Добили смо га од пријатеља који је ту доле.

Девојка није ништа говорила, нешто поцрвенела, а нешто уплашена, узнемирена суседством овог човека, о чијим је намерама сумњала.

Кад је изнесен морски рак, Цезар изјави :

— Ево личности с којом бих радо начинио познанство.

Лезабл је, смешећи се, причао како је неки писац назвао морског рака „кардиналом мора“, не знајући да је животиња била црна пре него што је скувана. Кашлен стаде да се смеје из свега грла, понављајући :

— Ха! ха! ха! е то је смешно.

Али госпођица Шарлота, раздражив се, стала се љутити :

— Не видим какве је везе ту могло бити. Онај господин је се преварио. Ја разумем сваку врсту шале, сваку, али се противим да се свештенство исмејава преда мнош.

Младић хотећи да уђе у вољу старој девојци искористи прилику, да исповеди католичку веру, Говорио је о људима рђавог укуса, који олако говоре о великим истинама. И он заврши :

— Ја ценим и поштујем веру својих отаца, у њој сам био одгајен, у њој ћу остати до своје смрти.

— Кашлен се више није смејао. Он је правио куглице од хлеба мрмљајући :

— Тако је, сасвим тако.

Затим промени разговор, који му је био досадан, и по склоности духа природној свима оним који сваког дана раде исти посао, он упита :

— А! како је лепи Маз морао беснети што није унапређен!

Лезабл се насмеши :

— Шта ћете? Свакоме по заслуги!

И разговор се поведе о министарству, што је све занимало, јер су обе жене познавале чиновнике готово исто толико као и сам Кашлен, слушајући како он о њима говори сваке вечери. Г-ца Шарлота се много интересовала за Боасела, због доживљаја што их је он причао и због његовога чудног духа; а Г-ца Кора се интересовала потајно за лепог Маза. Оне их уосталом никада нису виделе.

Лезабл је говорио о њима покровитељским тоном, као што би могао чинити министар доносећи суд о својем особљу.

Слушали су га :

— Маз није без ичега, но кад се жели успети ваља радити више но он. Он воли свет, воли задовољства. Све то помућује дух. Никада он неће далеко отерати, и то својом кривицом. Биће подшеф може бити, благодарећи својим везама, али ништа више. Што се тиче Питолеа, он добро саставља, треба признати, он има отменост форме која се не може порицати, али нема дубине. Код њега је све на површини. То је човек који не би могао бити стављен на чело какве знатне службе, но који би могао да буде искоришћен од каквога паметног старешине, који би му претходно сажвакао посао.

Г-ца Шарлота упита :

— А Г. Боасел ?

Лезабл слеже раменима :

— Сиромах човек, сиромах човек! Ништа он не види у правим размерама. Он себи замишља историје као да стојећи спава. За нас он је безначајан.

Кашлен поче да се смеје и изјави :

— Најбољи је чича Савон.

И сви су се смејали.

Затим се говорило о позоришту и о комади-ма из те године. Лезабл је систим ауторитетом судио о драмској књижевности, класирајући писце одсечно, одређујући добре и рђаве стране свакога са уобичајеним уверењем људи који се осећају непогрешним и универсалним.

Били су готови с печењем. Цезар је сада отварао суд са пастетом, тако опрезно и пажљиво да се могло већ судити о садржини. Он рече :

— Не знам, јели ова као што треба. Но уопште оне су беспрекорне. Ми их добијамо од једног рођака из Стразбурга.

И сви су јели са поштовања достојном спорошћу пастету затворену у жутоме земљаном судићу.

Кад је изнесен сладолед, то беше читав пораз. Био је то сос, супа, бистра течност, која је пловила у чинији од компота.

Мала слушкиња је замолила момка из посластичарнице, који је дошао био још у седам сата, да га сам изручи из модле, бојећи се да се она ту неће умети наћи.

Кашлен, ожалошћен, хтео је да га врати; затим се утеши при помисли на Богојављенски колач, који он подели важна и тајанствена изгледа, као да је овај садржавао какву тајну првог реда. Сви упираху поглед у овај тајанствени колач, па га пружише са препоруком да сваки затвори очи кад буде узимао свој комад.

Ко ли ће добити зрно? Један глупи осмејак лебдео је на уснама. Г. Лезабл узвикну: „Ах!“ од чуђења и показа међу својим палцем и кажипрстом једно крупно зрно белог пасуља, још покривено тестом. А Кашлен поче да пљеска, затим повика:

— Изаберите краљицу! Изаберите краљицу!

Кратко колебање настаде у духу краља. Не би ли поступио политички, кад би изабрао Г-цу Шарлоту? Она би била поласкана, добивена, освојена! Затим он помисли да су га у ствари позвали ради Госпођице Коре, и да би изгледао глуп узимајући тетку. Он се окрену дакле својој младој суседи и пружајући јој владалачки пасуљ:

— Госпођице, хоћете ли ми допустити да вам га понудим?

И они се први пут погледаше у лице. Она рече:

— Хвала, господине! и прими залогу величине.

Он је мислио: „Заиста је лепа та девојка. Она има прекрасне очи. А и весела је, шерет један!“

Један прасак учини те обе жене поскочише. Кашлен је био отворио шампањ, који се са силовом изли из боце и разли по чаршаву. Затим се чаше испунише пеном, и домаћин изјави:

— Добар је, то се види.

И како је Лезабл хтео да отпије своју чашу да се не би излила, Цезар повика:

— Краљ пије! Краљ пије! Краљ пије!

А Г-ца Шарлота, такође раздрагана, закрешта својим оштрим гласом:

— Краљ пије! Краљ пије!

Лезабл испи своју чашу поуздано, и стављајући је на сто:

— Видите, да имам смелости! затим окрећући се Г-ци Кори:

— На вас је ред, госпођице!

(Она хтеде да пије; али како сви повикаше:

— Краљица пије! Краљица пије! она поцрвене, поче да се смеје и остави чашу пред собом.

Крај вечере био је испуњен веселошћу, краљ се показивао усрдан и галантан према краљици. Затим, кад су узели ликер, Кашлен рече:

— Сад ће да расправе сто да бисмо имали места. Ако не пада киша, можемо провести који тренутак на тераси.

Хтео је да покаже изглед, с терасе, премда је била ноћ.

Отворише дакле стаклена врата. Унутра појури влажан дах. Било је напољу млако као у априлу; и сви пређоше ограду што је делила трезарију од широкога балкона. Није се видело ништа сем нејасне светлости која је лебдела изнад велике вароши, као оне ватрене круне што их међу на чело светаца. Овде онде бивала је та светлост живља, и Кашлен је стао да објашњава:

— Ено, тамо у дну је Еден што тако сјаји. Ево је линија булевара. А! како се разликују. Дању је изглед одавде изванредан. Залуду да и путујете, ничега бољег не бисте видели.

Лезабл се био наслонио на гвоздену ограду поред Коре, која је гледала у празнину, нема, расејана, обузета одједном оном меланхоличном кло-

нулошћу која по каткад укочи душу. Г-ца Шарлота се врати у салу бојећи се влаге. Кашлен је продужио говор, показујући правце у којима су се налазили Инвалидски Дом, Трокадеро, Триумфални Лук Де Л'етоал.

Лезабл полугласно упита :

— А ви, госпођице Коро, волите ли да посматрате Париз са висине ?

Она се лако трже, као да ју је он пробудио, и одговори :

— Ја ?... да, нарочито увече, мислим о ономе што се догађа тамо пред нама. Колико ли има људи срећних и несрећних по свима тим кућама ! Кад би се све могло видети, колико би се ствари научило !

Он се приближи док им се лактови и рамена не дотакоше :

— На месечини, то мора да је чаробно ?

Она је мрмљала :

— И ја мислим. Рекао би човек неки рад Густава Дореа. Какво би задовољство било моћи се шетати дуго по крововима.

Тад је он испитиваше о њеном укусу, о сновима, о задовољствима. И она одговараше без забуне, као разборита, паметна девојка, не више сањалица но што треба. Налазио је да је пуна здравог разума, и говорио је у себи да би заиста било пријатно моћи обгрлити овај округао и чврсти стас и љубити дуго, онако као што се логано сркуће добра ракија, овај свежи образ, поред увета, који је осветљавао одблесак лампе. Осећаше се привучен, узбуђен овим осећањем жене тако

блиске, овом жеђи за зрелим и неоскрвњеним месом, и овом фином примамљивошћу девојачком. Чинило му се да би остао ту сатима, ноћима, недељама, увек, наслоњен крај ње, осећајући је поред себе, прожман чари њенога додира. И нешто налик на поетско осећање узбуђивало му је срце према великоме Паризу који се протезао пред њим, осветљен, живећи својим ноћним животом, животом задовољства и разврата. Чинило му се да је он високо изнад огромне вароши, да лебди над њом; и осећао је како би то прекрасно било наслањати се овако сваке вечери на балкон поред жене и волети се, љубити једно другоме усне, грлити се изнад простране вароши, изнад свих љубави што их она скрива, изнад свих вулгарних задовољстава, изнад свих простачких жеља, сасвим близу звезда.

Има вечери кад и најмање одушевљене душе сањају, као да су им крила нарасла. Било је можда време мало мутно.

Кашлен отишав по лушу, врати се палећи је:

— Знам, рече, да не пушите, зато вам и не нудим цигарете. Нема ничега лепшег но запалити једну овде. Ја, кад би ми ваљало доле становати, не бих живео. Ми бисмо то могли јер кућа припада мојој сестри, као и обе суседне, она лево и она десно. То јој доноси леп приход. Никад је нису скупо стајале те куће.

И окрећући се сали повика:

— Колико си дакле платила ово земљиште, Шарлота?

Тада крештави глас старице поче да говори. Лезабл је чуо само одломке од реченица :

— Хиљаду осам стотина шесет треће... тридесет и пет динара... саграђено доцније... три куће... банкар... опет продато бар за пет стотина хиљада динара...

Она је причала о своме имању са уживањем старог војника који прича о својим биткама. Набрајала је своје куповине, предлоге које су јој отада чинили, вишке доходака, итд.

Лезабл, сасма заинтересован, окрену се ослањајући сад леђа о ограду терасе. Но како су му долазили до ушију још једнако само одломци објашњења, он нагло остави своју младу сусетку и уђе да све чује; и посадив се крај Г-це Шарлоте, разговарао је се дуго с њоме о вероватном повећању кирије и о томе шта би могао доносити добро пласиран новац, као валута или као непокретност.

Око поноћи је отишао, обећавајући да ће још који пут навратити.

Месец дана доцније у целој министарству говорило се само о женидби Жака-Леополда Лезабла с Г-цом Целестом-Коралијом Кашлен.

III

Млади пар настанио је се у истој кући и на истоме спрату на којем Кашлен и Г-ца Шарлота, у једноме одељењу сличном њиховом, из којег су истерали укућане.

Извесно неспокојство међутим узнемиравало

је дух Лезаблов : тетка није хтела осигурати Кори наследство никаквим свршеним актом. Она је најзад пристала заклети се „пред Богом“ да је њен тестаменат био готов и да је остављен код Г-ђе Белом, бележникиње. Била је обећала, сем тога, да ће цело њено имање припасти нећаци јој, али под извесним условом. Гоњена да открије тај услов, она одби да се изјасни, него је се опет заклела са малим, благонаклоним осмејком, да је тај услов лако испунити.

Лезабл је држао да му ваља прећи преко ових објашњења и овог тврдоглавства старе богомољке, и како му се девојка много допадала, са жудњом победоносном над неизвесностима, он се био предао јогунастим напорима Кашленовим.

Сад је био срећан, премда непрестано узнемираван једном сумњом. И он је волео своју жену, која ни у чему није преварила његова очекивања. Живот му је текао миран, једнолик. За неколико недеља је се био привикао на свој нови положај ожењеног човека, и продужи своју улогу некадашњег савршеног чиновника.

Протекла је година дана. И Нова Година дође. На своје велико изненађење он не доби унапређење, којем се надао. Једино Маз и Питоле добише по класу ; а Боасел поверљиво изјави Кашлену да је наумио истући своја два друга, једне вечери, по изласку, спроћу великих врата, пред целим светом. Он ништа од свега није учинио.

За осам дана Лезабл није могао да спава зато што није био унапређен, успркос својој рев-

ности. Ипак је скотски радио ; бескрајно је замењивао подшефа, Г. Рабоа, девет месеца годишње болесног у болници Вал-де-грас ; долазио је сваког јутра у осам и по, а излазио сваке вечери у шест и по часова. Шта се још од њега хтело ? Ако се не води рачуна о таквој раду и толиком напору, он ће радити као и други, па ето. Свакоме по заслуги. Како је дакле могао Г. Торшбеф, који је с њим поступао као са сином, да га жртвује ? Хтео је да буде с тим начисто. Отићи ће да потражи шефа и да се објасни с њим.

Дакле, једног понедељника ујутру, пре доласка својих другова, он закуца на врата свог старешине.

Један кисео глас викну : „Напред!“ Он уђе.

Г. Торшбеф је седео и писао за великим столом, покривеним листинама, онако мали с великом главом која као да је била намештена на његовој упијаћој хартији. Он рече, приметив свога омиљеног чиновника :

— Добар дан, Лезабле ! Како сте ?

Млади човек одговори :

— Добар дан, драги учитељу, врло добро, а ви ?

Шеф престаде да пише и окрену се на својој фотељи. Његово ситно, слабо, мршаво тело, утегнуто у једном црном реденготу озбиљна кроја, изгледало је сасвим несразмерно са великим седиштем с кожним наслоном. Розета кавалера почасне легије, огромна, сјајна, по хиљаду пута сувише широка за личност која ју је носила, сијала је као жеравица на узаним грудима, притиснутим

великом лобањом, као да се цела личност развијала у облику кубета, као печурка.

Вилица је била истурена, образи упали, очи избуљене, чело веома велико, покривено белом косом забаченом уназад.

Г. Торшбеф рече:

— Седите, пријатељу, и реците зашто сте дошли?

Према свима осталим чиновницима он се показивао војнички крут, сматрајући се као капетан брода, јер је министарство представљало за њега једну велику лађу свију флота француских.

Лезабл, мало узбуђен, помало блед, промуца:

— Драги учитељу, дошао сам да вас упитам, да вам се у чему нисам замерио?

— Али не, драги мој, зашто ми стављате то питање?

— Зато што сам био мало изненађен да не будем унапређен ове године као других. Допустите ми, драги учитељу, да се изјасним до краја, молећи вас за опроштај због своје смелости. Знам да сам од вас стекао изузетне наклоности и неочекиване користи. Знам да се унапређење даје тек сваке друге или треће године; али допустите ми још напоменути да ја посвећујем канцеларији без мало не четвороструку суму рада једнога обичног чиновника и бар два пута више времена. Ако би се дакле ставили на теразије резултат мојих напора као труд и резултат као наплата, нашло би се заиста да мој рад претеже.

Он је брижљиво спремио своју реченицу која му се учинила изврсна.

Г. Торшбеф, изненађен, тражио је одговор. Затим он проговори мало хладним тоном :

— Иако у начелу није допуштено да се овакве ствари расправљају међу шефом и чиновником, ја хоћу овога пута да вам одговорим из обзира према вашој веома заслужној служби.

Предложио сам вас за унапређење као и претходних година. Но директор је прецртао ваше име наводећи како вама женидба осигурава лепу будућност, више него угодност, имање што га неће никада стећи ваше скромне колеге. Зар, у главном, није правично водити мало рачуна о животним приликама свакога ? Ви ћете постати богат, врло богат. Три стотине динара више за годину неће за вас бити ништа, док ће та мала повишица значити много у џепу других. Ето, драги мој, разлога што сте изостали ове године.

Лезабл, збуњен и љутит, повуче се.

У вече, при обеду, био је нељубазан према својој жени. Она је обично била весела и увек подједнако расположена, али самовољна; и никад није попуштала кад је хтела штогод. За њега она више није имала сензуалну драж из првог времена, и премда му је жудња још увек била пробуђена, јер је она била свежа и лепа, он је осећао у извесним тренутцима ону разочараност, тако блиску гађењу што га даје ускоро заједнички живот двају бића. Хиљаду тривиалних и смешних појединости живота, занемарена јутарња тоалета, собна хаљина од обич-

не вуне, стара, овештала, и похабани пењаор, јер нису били богати, а тако исто и сви потребни послови и сувише изблиза гледани у једној сиротој породици, одузимаи су сјај браку, чинили да свене онај цвет поезије, који издалека заноси веренике.

Тетка Шарлота му такође није чинила кућу пријатном, јер из ње више није избијала; она се мешала у све, хтела је нада свим да управља, чинила је примедбе о свему, па како су имали ужасан страх да је не увреде, подносили су све предавши се вољи Божјој, али и са прикривеним огорчењем, које је све то више расло.

Она је ишла кроз одаје својим лаганим старачким кораком, и њен слаби глас говорио је непрестано: „Требали сте ово да урадите, требали сте оно да урадите“.

И кад би се супрузи нашли на само, Лезабл раздражен викао би:

— Твоја тетка постаје несносна. Ја више не могу то да снссим. Разумеш ли? ја више не могу.

А Кора би мирно одговорила:

— Па шта хоћеш да чиним?

Тада је он беснео:

— Како је одвратно имати такву једну породицу!

И она је увек мирно одговарала:

— Да, породица је одвратна, али наследство је добро, зар не? Не прави се дакле глуп. Ти имаш исто толико интереса као и ја да штедиш тетку Шарлоту.

И он би ућутао не знајући шта да одговори.

Тетка им је сада непрестано досађивала са фикс-идејом о детету. Она би дотерала Лезабла у који кут и добацила му у лице :

— Зете, треба да постанете оцем пре моје смрти. Ја хоћу да видим свог наследника. Ви ме не можете уверити да Кора није створена да буде мати. Треба је само погледати. Кад се човек жени, зете, то је да има породицу, да има потомство. Наша Света Мати Црква забрањује неплодне бракове. Ја знам да ви нисте богати и да дете захтева трошкова, но после моје смрти ви ћете имати свега доста. Ја хоћу једнога малог Лезабла, хоћу га разумете ли !

Како се ни после петнаест месеца брачног живота између Коралије и Лезабла њена жеља није још остварила, она поче да сумња и окупи са наваљивањима ; и она је са свим полако давала савете Кори, практичне савете, као жена која је доста ствари знала некада, и која уме још да их се сети кад затреба.

Но једног јутра она не могаде да устане, осећајући се нелагодно. Како никада није била болесна, то Кашлен врло узбуђен дође и закуца на врата свог зета :

„Идите брзо по лекара Барбета, а шефу ћете рећи, јели? — да нећу данас доћи у канцеларију, због овог случаја.

Лезабл проведе страшан један дан, неспособан да ради, да саставља и проучава послове. Г. Торшбеф изненађен упита га :

— Ви сте данас расејани, господине Лезабле?

А Лезабл, нервозан, одговори :

— Врло сам уморан, драги учитељу, провео сам целу ноћ поред наше тетке, која лежи врло озбиљно болесна.

— Пошто је Г. Кашлен остао код ње, то треба да буде довољно. Ја не могу допустити да се моја канцеларија дезорганизује због личних разлога мојих чиновника.

Лезабл је био наместио сахат на сто пред собом и чекао је пет часова с грозничавим нестрпљењем. Чим велики часовник у дворишту закуца, он утече, остављајући први пут канцеларију у прописано време.

Узе чак и кола при повратку, толико је био узнемирен ; и попе се уз степенице трчећи.

Слушкиња отвори ; он промуца :

— Како је ?

— Доктор вели да није добро.

Њему срце јаче залупа и он оста, сасма узбуђен :

— Ах ! збиља.

Да случајно не умре.

Он сад не смеде да уђе у собу болеснице, него позва Кашлена који је чуваше.

Његов таст се ускоро појави отварајући пажљиво врата. Имао је своје собно одело и грчку капицу, као вечери које је проводио добро расположен крај ватре ; и он лагано прошапта :

— Рђаво је, врло рђаво. Четири сата је већ без свести. Чак су је причестили после подне.

Тада Лезабл осети као да су му одсечене ноге, и седе :

— Где ли је жена ?

— Крај ње је.

— Шта управо каже лекар ?

— Каже да је то обичан напад. Она се може опоравити, но може ноћас и умрети.

— Дали сам вам потребан ? Ако нисам, волим више не улазити. Било би ми тешко да је тако видим.

— Не. Идите кући. Ако се штогод деси, ја ћу вас одмах позвати.

И Лезабл дође у свој стан. Он му се учини промењен, већи, светлији. Али како се не могаде скрасити на месту, он оде на балкон.

Био је крај јула месеца, и велико сунце залазећи иза два торња Трокадера, сипало је пламену кишу над огромном масом кровова.

Простор, јасно црвен тамо у дну, био је, мало више, обојен као бледо злато, затим жуто, потом зелено, лако зелено превучено светлошћу, затим је он постајао плав, свеже и чисто плав, горе изнад глава.

Ластавице су пролетале као стреле, једва су се виделе, оцртавајући на руменој небесној основи кукаст и несталан профил својих крила. И над бескрајном гомилом кућа, на удаљеној пољани, лебдео је један ружичаст облак, једна зажарена измаглица у којој се дизаху, као у апотеози, стреле звоника и сви витки врхови споменика. Славолук Де л'етоал појављивао се огроман и црн у пламену видика, а кубе од Инвалидског Дома изгледало је друго сунце пало с неба поврх неке куће.

Лезабл је обема рукама држао гвоздену ограду, сркао је ваздух као што се срче вино, са жељом да скаче, да виче, да прави жестоке покрете, толико се осећао под утицајем дубоке и победничке радости. Живот му је изгледао зрачан, будућност испуњена срећом! Шта ће да ради? И он сањаше.

Један шум иза њега учини да уздрхти. То је била његова жена. Очи су јој биле црвене, образи нешто подадули, изглед заморен. Она му пружи чело да га пољуби затим рече:

— Вечераћемо код тате, да бисмо били близу ње. Слушкиња је неће остављати за време док једемо.

И он пође за њом у суседно одељење.

Кашлен је био већ за столом чекајући на кћер и зета. Хладно пиле, салата од кромпира и чинија с компотом од јагода били су намештени на полица, а супа се пушила у тањирима.

Сели су. Кашлен изјави:

— Ето дана каквога не бих чешће желео. То није весело.

Говорио је ово с тоном равнодушности у нагласку и неком врстом задовољства на лицу. И стаде да једе као човек великог апетита, налазећи да је пиле изврсно а салата од кромпира сасвим освежујућа.

Но Лезабл је осећао да му је стомак стегнут, а у души је био узнемирен, и једва је јео, са ухом начуљеним према суседној соби. која беше мирна

као да никог у њој није било. Кора исто тако није била гладна, узбуђена, уплакана, бришући с времена на време око крајем од салфете.

Кашлен упита :

— Шта је рекао шеф ?

И Лезабл исприча појединости, које је његов таст захтевао до ситница, које је тражио да му понови, хотећи пошто пото све да зна, као да је био одсутан читаву годину дана.

— То је морало произвести узбуђење кад су чули да је болесна.

И помишљао је на свој славан повратак кад она буде мртва, на главе својих колега ; он ипак проговори, као да би дао одговора каквој потајној грижи :

— Не желим ја њој зла, драгој жени ! Сам Бог зна како бих желео дуго да је сачувам, но при свем том ово ће произвести утисак. Чича Савон ће тада заборавити на Комуњу.

Почели су да једу јагоде, кад се врата од собе болесничине отшкринуше. Покрет се створи тако јак да сви троје одједном устадоше, забезекнути. И мала слушкиња се појави, са својим увек мирним и глупим изгледом. Она мирно одговори : „Изгубио јој се дах“.

И Кашлен бацајући убрус поврх тањира, појри као луд ; Кора пође за њим, узнемирена срца ; али Лезабл оста стојећи крај врата, посматрајући издалека бледу креветску мрљу једва осветљену предвечерњом светлошћу. Он је видео леђа свог таста нагнутог над кревет, непомичног, како испи-

тује; и одједном чу његов глас који му се учини да долази издалека, врло издалека, с краја света, као глас који се јавља у сну и који вам говори необичне ствари. Он рече: „Свршено је! Не чује се више ништа“. Видео је своју жену како паде на колена, с челом на покров и јецајући. Тада се усуди да уђе, и, кад је се Кашлен усправио, он виде на беломе узглављу лице тетке Шарлоте, затворених очију и тако упало, тако укочено и бледо, да је она личила пре на какву жену од воска начињену.

Упитао је као у ропцу:

— Јели свршено?

Кашлен који је исто тако посматрао своју сестру, окрену се, и њих двојица се погледаше. Он одговори: „Да“, покушавајући да начини лице жолто, но оба човека се једним погледом прозреше, па не знајући зашто, инстинктивно, стискоше руке као да хоће да захвате један другог за оно што су један за другог учинили.

Тада не губећи времена, они предузеше хитно све што је мртвацу потребно.

Лезабл узе на себе да потражи лекара и да изврши што је могуће брже најхитније поруке.

Он узе шешир и сиђе низ степенице трчећи, журећи на улицу, да тамо буде сам, да одахне, да мисли и да ужива усамљено у својој срећи.

Кад је био завршио с порукама, уместо да се врати он изиђе на булевар, гоњен жељом да види света, да се изгуби у мреж, у срећном вечерњем животу. Имао је жељу да више пролизницама: „Имам педесет хиљада динара прихода“, и ишао је с ру-

кама у џеповима, заустављајући се пред изложима, испитујући богате материје, наките, раскошне намештаје, са овом веселом помисли: „Сад ћу моћи то себи да купим“.

Наједном се нађе пред једном трговином за опрему мртваца и изненадна му мисао сену: „А ако она није умрла? ако су се они преварили?“

И он се врати кући журним кораком, са сумњом у духу.

Улазећи упита:

— Јели дошао доктор?

Кашлен одговори: .

— Да. Он је утврдио смрт и узео на себе да је објави.

Уђоше у собу умрле. Кора је непрестано плакала, посађена у фотељи. Плакала је врло благо, без по муке, сада готово без туге, са оном женском лакшом у сузама.

Чим се нађоше све троје у соби, Кашлен проговори полако:

— Сада, пошто је слушкиња легла, можемо видети да нема чега скривеног у намештају.

И оба човека се дадоше на посао. Они су празнили фиоке, претурали по џеповима, развијали најмање хартије. До поноћи нису нашли ничега занимљивог. Кора је била задремала и хркала је мало, правилним темпом. Цазар упита:

— Хоћемо ли остати овде до зоре?

Лезабл, збуњен, сматраше то као више у реду. Тада се таст са своје стране реши:

— Онда, рече, донесимо фотеље; и одоше по два излизана седишта, која беху у соби младих супружника.

Сат доцније, троје сродника спаваху с неједнаким хркањем, пред леденом лешином у њеној вечитој непокретности.

Пробудише се сутра дан, кад је мала слушкиња ушла у собу. Кашлен одмах признаде трљајући слепоочнице:

— Ја сам, има од прилике пола часа, мало задремао.

Но Лезабл, који се одмах прибрао, изјави:

— Приметио сам то. Ја се пак нисам дао ни за једну секунду; приклопио сам само очи да их мало одморим.

Кора оде у своје одаје.

Онда Лезабл упита с привидном равнодушношћу:

— Кад хоћете да идемо бележнику и обавестимо се о тестаменту?

— Па овог јутра, ако желите.

— Дали је потребно да и Кора иде с нама?

— Тако би, може бити, боље било, пошто је она у главноме наследница.

— Онда ћу ићи да је опоменем, да се спреми.

И Лезабл изиђе својим живим коракком.

Канцеларија адвоката Белома се тек отворила, кад Кашлен, Лезабл и његова жена дођоше, сви у црно, са тужним лицима.

Бележник их је одмах примио и дао им да седну. Кашлен узе реч:

— Господине, ви ме познајете: ја сам брат Г-це Шарлоте Кашлен. Ово су моја кћи и зет. Сирота моја сестра је јуче умрла; сутра ћемо је сахранити. Како сте ви чувар њеног тестамена, ми смо дошли упитати вас, да она није изразила какву жељу односно њене сахране, или, да ви немате какво саопштење да нам учините.

Бележник отвори једну фиоку, узне некакав завој, отвори га, извади хартију и рече:

— Ево, господине, копије тога тестамена о којем могу одмах да вас обавестим. Оригинал, потпуно једнак, има да остане код мене.

И он читаше:

„Ја доле потписата, Викторина-Шарлота Кашлен, изражавам овде своју последњу вољу:

„Целокупно своје имање, око милион сто двадесет хиљада динара, остављам деци која се буду родила из брака моје братанице Целесте-Коралије Кашлен, с тим да, родитељи уживају доходке до пунолетства најстаријег детета.

„Следеће одредбе регулишу део који припада сваком детету и део који остаје родитељима до краја њиховог живота.

„У случају да умрем пре него би моја братаница добила наследника, цело моје имање ће остати у рукама бележниковим за време од три године, да би моја воља, изражена горе, била испуњена ако се за то време роди дете.

„Али у случају да Коралија не добије од Неба потомка у току три године по смрти ми, моје

имање ће бити раздељено, старањем бележничковим, сиротима и добротворним установама, чији списак следује“.

Следовао је бескрајан низ имена удружења, цифара, наредаба и препорука.

Затим адвокат Белом стави учтиво хартију у руке Кашлену, забезекнутом од узбуђења.

Он је сматрао чак да треба да дода и неколика објашњења :

— Г-ца Кашлен, рече, кад ми је учинила част говорити ми први пут о намери завештања у овоме смислу, изјавила ми је превелику жељу, коју је гарила, да види једног наследника од своје крви. Одговарала је на сва моја разлагања изражавањем све одређенијим и одређенијим своје воље, која је почивала уосталоме на једноме религиозном осећању, пошто је сваки бесплодан брак, по њеном мишљењу, био знак небеског проклетства. Ја нисам могао ни учему да променим њене намере. Верујте ми да то јако жалим.

Затим додаде, смешећи се Коралији :

— Ја не сумњам да ће жеља покојнице бити врло брзо остварена.

А њих троје одоше, и сувише збуњени да би ма на што мислили.

Ишли су кући заједно, не говорећи, посрамљени и бесни, као да су се узајамно покрали. Чак и сав бол Корин је ишчезао, пошто је незахвалност њене тетке разрешаваше од тога да је оплаче. Најзад, Лезабл, чије су бледе усне биле стиснуте од јада, рече својем тасту :

— Дајте амо тај акт, да се упознам с њиме *de visu*.

Кашлен му даде хартију, и млади човек поче да чита. Зауставио је се био на тротоару, и сударајући се с пролазницама остао је ту, прелетајући речи својим прозирним и практичним оком. Двоје других га чекаху, два корака напред, непрестано ћутећи.

Затим он врати тестаменат изјављујући :

— Ништа се не може учинити. Дивно нас је она изиграла !

Кашлен, кога је дражило разорење његове наде, одговори :

— До вас је стајало да имате дете, сто му мука ! Знали сте добро да га је она изодавна желела.

Лезабл слеже раменима ништа не одговорив.

Вративши се затекли су гомилу људи који су их чекали, људи чији је посао да се нађу око мртваца. Лезабл оде у свој стан не хотећи више ни о чему да се брине, а Цезар се опором понашаше с целим светом, вичући да га оставе на миру, захтевајући да се што пре сврши са свим тим, и налазећи да много отежу да га ослободе те лешине.

Кора, затворена у својој соби, није давала од себе никаква јавна. Но Кашлен после једног сата закуца на врата свог зета :

— Долазим, мој драги Леополде, да вам предложим неке ствари, јер, најзад, ваља се споразумети. Моје мишљење је да ипак треба учинити пристојан погреб, да се у министарству не би обратила

пажња. За трошкове ћемо се лако погодити. Уосталом, ништа још није изгубљено. Ви се нисте одавно оженили, и треба да буде велика несрећа па да не имаднете деце. Ви ћете се постарати, то је све. Хајде, што је најпотребније. Хоћете ли узети на себе да одете часом до министарства? Ја ћу писати адресе за посмртне огласе.

Лезабл признаде јетко, да је његов таст имао право, и они се наместише, један спроћу другог, на оба краја једнога дугачког стола, да стављају потписе на листама уоквиреним у црно.

Затим су доручковали. Кора се појави, равнодушна, као да је се то све ништа није тицало, и јела је много, пошто дан раније ништа није окусила.

Чим је обед свршен она се врати у своју собу. Лезабл оде у Министарство Марине, а Кашлен се намести на балкону да попуши лулу, узјахав столицу. Тешко сунце летњег дана падало је свом тежином на мноштво кровова, од којих неки снабдевени окнима сијаху као ватра и бацаху засењујуће зраке, које поглед није могао да издржи.

И Кашлен, с посувраћеним рукавима од кошуље, гледао је својим жмиравим очима, под овим струјањем светлости, зелене косе тамо доле, иза велике вароши, иза прашњивог предграђа. Размишљао је како Сена тече, широка, мирна и свежа, у подножју тих брежуљака на чијим падинама има дрвећа, и како би било куд и камо боље под зеленилом, са трбухом по трави, сасвим крај речне обале, да човек пљуцка у воду, него што је он сада овде на врелом олову

својег балкона. И извесна nelaгодност га је тиштала, узнемирујућа мисао, болан осећај њиховог пораза, те неочекиване беде, у толико грче и суровије у колико је надање било живље и дуже; и он изговори сасвим гласно, као што бива при великим душевним немирима, при обузетости фиксидејама:

— Гадна мрцина!

Иза себе у соби, чуо је кретање чиновника погребних свечаности и стално ударање чекића, који је укуцавао мртвачки ковчег. Он није своју сестру видео од кад се вратио од бележника.

Но мало по мало, топлина, веселост, светла чар овога пуног летњег дана продреше му кроз срж и душу, и он помисли како још није све изгубљено. Зашто да му кћер нема деце? Нема још ни где родити како је удата! Зет му је изгледао снажан, правилно развијен и здрав, иако ситан. Та они ће добити дете, до сто ђавола! И затим, уосталом, тако то треба.

Лезабл је био ушао у министарство крадомце и ушунчао се у своју канцеларију. Нашао је на својем столу једну хартицу са овим речима: „Тражи вас шеф“. Он учини најпре покрет нестрпљивости, буњћи се противу овог деспотизма који ће му падати на плећа; затим га обузе нагла и силна жеља да успе. И он ће бити шеф, и то брзо; он ће отићи и више још.

Не скидајући свој реденост, он се упути господину у Торшбегу. Он се показа с узвећеним лицем које се има при жалосним приликама у жи-

воту, и више још, са отиском истинске и дубоке туге, оне невољне скрушености коју изражавају црте приликом жестоких непријатности.

Крупна шефова глава, увек нагнута над хартијом, издиже се, и он упита нагло :

— Били сте ми потребни цело пре подне. Зашто нисте дошли ?

Лезабл одговори :

— Драги учитељу, имали смо несрећу да нам умре тетка, Г-ца Кашлен, и ја управо долазим замолити вас да присуствујете сахрани, која ће бити сутра.

Лице Г. Торшбефа се одмах разведрило. И он одговори са једном ниансом пажње :

— Онда је то, драги пријатељу, друга ствар. Захваљујем вам и остављам вас слободног, јер морате имати много посла.

Но Лезабл је хтео да се покаже ревностан :

— Хвала, драги учитељу, све је готово, и ја ћу остати овде до прописаног часа.

И он се врати у свој кабинет.

Новост је се разнела, и из свих канцеларија су долазили пре да му честитају но да га жале, а исто тако и да виде како се он држи. Он је подносио фразе и погледе са резигнираном глумачком маском, и с тактом коме су се чудили. „Он се понаша врло добро“, говорили су једни. А други су додавали: „Свеједно, у ствари он мора бити јако задовољан.“

Маз, смелији од свију, упита га са својим немарним изразом човека од света :

— Знате ли тачно цифру наследства ?

Лезабл одговори тоном потпуне незаинтересованости :

-- Не знам тачно. Тестаменат вели дванаест стотина хиљада динара од прилике. То знам јер нам је бележник морао саопштити непосредно извесне тачке које се односе на сахрану.

По општем уверењу Лезабл неће остати у министарству. Са шесет хиљада динара ренте не остаје се канцелариско шкрабало. Тада је човек нешто ; тада се може постати што се жели. Неки мишљаху да је он циљао на Државни Савет ; други опет, да је мислио да буде посланик. Шеф је очекивао да прими његову оставку те да је поднесе Директору.

Цело министарство је дошло на погреб, који се учини оскудан. Али глас је кружио : „Сама Г-ца Кашлен је тако хтела. Тако је стајало у тестаменту“.

Сутрадан Кашлен је опет предузео свој посао, а и Лезабл се после једнонедељне нелагодности врати, нешто побледео, но приљежан и ревностан као некад. Рекло би се да им се ништа у животу није десило. Примећено је само како хвалисаво пуше крупне цигаре, како говоре о ренти, о железницима, о великим вредностима, као људи који имају хартије од вредности у џепу ; и после неког времена се дознало, да су у околини Париза најмили једну вилу да тамо проведу крај лета.

Мислило се : „Они су тврдице као и старица ; то им је у породици ; оно што је слично скупља се заједно ; не мари, али тек није шик остати у министарству са једним таквим имањем.

После неког времена, више на њих нису ни мислили. Они су били постављени на своје место и оцењени.

IV.

Пратећи сахрану тетке Шарлоте, Лезабл је сањао о милиону, и, подгризан бесом у толико јачим у колико је скривенији морао да остане, он је се љутио на цео свет због својег жалосног удеса.

Питао је се и сам: „Зашто да немам деце за две године од како сам ожењен?“ И страх да његов брак не остане бесплодан, учини да му јаче закуца срце.

Тада као што се гамен, који посматра у врх глатке бандере, високе и сјајне, пехар који треба скинути, зариче самом себи да ће доспети тамо, енергијом и вољом, и да ће имати снаге и истрајности која је потребна, — тако Лезабл узне очажну одлуку да буде отац. Толико других то јесу, па зашто и он то не би био? Можда је он био нехатан, небрижљив, или није знао за какву ствар, услед своје потпуне равнодушности. Не осетивши ни једном јаку жељу да остави наследника, он се никада није ни старао бог-зна-колико да постигне тај резултат. Од сада ће он уложити грдне напоре; ништа неће занемарити и успеће, јер тако он хоће.

Али кад се вратио кући, осетио је се нелагодно, те је морао да легне у кревет. Разочарење је било и сувише сурово, он се сад налазио под утицајем против-удара.

Лекар је сматрао његово стање врло озбиљним и препоручио му је апсолутан мир, који ће морати затим да буде праћен још за дуго поштедама. Бојали су се да не добије запаљење мозга.

После осам дана међутим он је устао и ступио на дужност у министарству.

Али сматрајући се још slabим, није смео никакo да се приближи брачној постељи. Устезао се и дрхтао као ђенерал који ће да бије битку, битку од које зависи његова будућност. И сваке вечери је чекао на сутрашњицу, надајући се једном од оних часова здравља, расположења и енергије, кад се човек осећа способним за све. Пипао је пулс сваког часа, и налазећи да је сувише слаб или сувише немиран, узимао је окрепљавајућа средства, јео је сочног меса, предузимао — пре него би се вратио кући, дуге опорављајуће шетње.

Како се није опорављао као што је желео, њему дође мисао да крај летње сезоне проведе у околини Париза. И ускоро увери сам себе да ће чист пољски зрак имати пресудна утицаја на његов темпераменат. У његовоме случају поље ће да да произведе дивно, одлучно дејство. Он се умири овом извесношћу блиског успеха, и он је понављао својем тасту, са наговештавањем у гласу:

— Кад будемо на селу, ја ћу се осећати боље, и све ће бити добро.

Сама та реч „село“ чинило му се да садржи неко тајанствено значење.

Они најмише дакле у селу Безону једну кућу и сви троје се у њој настанише. Оба човека

су одлазила пешке, сваког јутра, пољем за станицу Коломб, и враћали су се пешке сваке вечери.

Кора, очарана животом крај обала тихе речице, излазила је и седела на обали, брала цвеће, доносила велике букете фине траве, плаветне и гибке.

Сваке вечери су њих троје шетали дуж обале све до бране Мори, па су ишли да попију боцу пива у ресторану Де Тијел. Река запречена дугим низом колаца, бацала се између спојева, скакала, врела, пенушила се, на ширини од сто метара; и хучање пада потресало је тле, док је једна фина измаглица, влажна пара, лебдела и ваздуху, подизала се са водопада као какав лаки дим, распростирући унаоколо мирис промућкане воде и задах од покренутог блата.

Кад би се ноћ спустила, тамо доле, преко од села, једна велика светлост означаваше Париз, изазивајући сваке вечери Кашлена да каже: „А! но ипак каква варош!“ С времена на време воз пролазећи преко гвозденог моста који засеца у острво, на његовом крају, протутњао би као грмљавина и ускоро ишчезао, на лево или десно, према Паризу или ка мору.

Враћали су се лагано, посматрајући излазак месеца, седајући на какав ров да дуже гледају како пада у мирну реку његова мекана и жута светлост, која као да је с водом текла и коју набори реке кретаху као неку ватрену свилу. Жабе су кркетале својим металним и кратким кркетом. Дозивања ноћних тица летела су ваздухом. А по не-

кад је каква велика нема сенка промицала реком, узнемирујући њен зрачан и тихи ток. То је била барка мародера који су изненада бацали серкме и скупљали ка чуну, без шума, у широкој и мрачној мрежи, свој лов од светлих и дрхћућих рибица, као какво благо извучено из дна воде, живо благо од сребрнastих риба.

Кора узбуђена наслањала је се нежно на руку свог мужа, чије је она намере погађала иако ни о чему нису говорили. За њих је то било као ново веридбено доба, као друго очекивање љубавног пољубца. Понекад би јој он давао кришом пољубац иза увета, где почиње потиљак, на ономе дивном куту нежнога мяса где се коврџа прва коса. Она је одговарала стезањем руке; и они су се желели, не дајући се још једно другоме, гоњени и обуздавани неком силнијом вољом, утваром милиона.

Кашлен умирен надом коју је осећао око себе, живео је срећан, испијао чаше до дна и много јео, осећајући како се у њему рађа. у сумраку, поетска криза, она глупава разнеженост која сналази и најтромије пред извесним пољским визијама: пред плуском од светлости у грању, пред заласком сунца над удаљеним прибрежцима, са пурпурним рефлексима на реци. И он је изјављивао: „Ја пред оваквим призорима верујем у Бога. То ме дира овде“, — и он показиваше шупљину стомака, — „те се осећам сасвим преокренут. Постајем сасвим чудноват. Чини ми се да су ме окупали у води која изазива жељу да плачем“.

Лезабл, међутим, осећао се све боље, обузет изненада ватром коју дотле није познавао, потребом да трчи као млад коњ, да се баци на траву, да узвикује од радости.

Сматрао је да је време дошло. Била је то права свадбена ноћ.

Затим су имали медени месец, пун миловања и наде.

Затим приметише да су им покушаји остајали бесплодни и да им је уздање било залуду.

Наста очајање, пораз. Но Лезабл не изгуби храбрости, он је продужавао с надчовечним напорима. Његова жена, покретана истом жељом, и дрхћући од истог страха, а јача од њега, подавала се радо његовим покушајима, изазивала му је пољубце, распаљивала непрестано његов посуста-ли жар.

Вратише се у Париз првих дана октобра.

Живот им је постао опор. На уснама су им сад биле увредљиве речи; и Кашлен, који је нањушио ситуацију, пецкао их је досеткама старога кадровца, отровним и простачким.

И једна стална мисао их је гонила, нагризала, заоштравала њихову узајамну мржњу, мисао о недокучноме наследству. Кора је сада подигла тон и вређала свога мужа. Поступала је с њим као с дечком, као с човеком од мало вредности. А Кашлен, за сваким ручком, понављахе :

— Ја, кад бих био богат, имао бих много деце... Кад је човек сиромах, треба умети бити разуман.

Па окрећући се својој ћерци, додао би :

— Ти, ти си наравно као и ја, али ето...

И он је управљао на свога зета значајан поглед, праћен слегањем рамена пуним презирања.

Лезабл није одговарао ништа, — као виши човек који је запао у породицу простака. У министарству су налазили да је ослабио. Сам шеф га упита једног дана :

— Да нисте болесни ? Изгледате ми нешто промењени.

Он одговори :

— Али не, драги учитељу. Можда сам уморан. Много сам радио од неког времена, као што сте могли видети.

Он је рачунао на своје унапређење крајем године, те је у тој нади опет предузео радан живот узорног чиновника.

Добио је само једну ништавну награду, слабију од свију других. Његов таст Кашлен ништа не доби.

Лезабл, погођен у срце, опет потражи шефа, и први пут га ослови са „господине“.

— На што ми то, господине, што радим толико кад од тога никакве користи не видим.

Крупна глава Г. Торшбефа као да је била увређена :

— Казао сам вам већ, господине Лезабле, да не допуштам разговор те природе међу нама. Понављам вам још да налазим неумесним ваш захтев, кад се узме у обзир ваше садање богатство и сиротиња ваших колега...

Лезабл не могаде да се уздржи:

— Али ја, господине, ничега немам! Наша тетка је оставила своје имање првом детету које се роди из мог брака. Мој таст и ја живимо од своје плате.

Шеф изненађен одговори:

— Ако данас ништа немате, ви ћете у сваком случају једног дана бити богати. Дакле, то излази на исто.

И Лезабл се повуче, већма поражен овим изгубљеним унапређењем него недокучним наследством.

Али кад је Кашлен приспео у своју канцеларију, после неколико дана, унутра уђе лепи Маз с осмехом на уснама, затим се појави Питоле, зажарена погледа, затим отвори врата Боасел и ступи са изгледом узбуђеним, кезећи се, и бацајући осталима поглед споразумљења. Чика Савон је непрестано преписивао, са својом земљаном лушом у устима, седећи на високој столици са ногама спуштеним на пречагу као мало дете.

Нико ништа није говорио. Изгледало је да су нешто очекивали, а Кашлен је заводио пакете, говорећи гласно, по свом обичају:

— Тулон. Набавка официрских мањерки за *Ришелје*. — Лориан. Гњурачка опрема за *Дезе*. — Брест. Пробе с енглеским једрилима!

Појави се Лезабл. Он је сада долазио сваког јутра да узме свој део послова, пошто његов таст није више хтео дати себи труда да му их по момку пошаље.

Док је он претурао по растуреној хартији на столу званичниковом Маз га је посматрао из прикрајка трљајући руке, а Питоле, који савијаше цигару, имао је ситне наборе од радости на уснама, знаке веселости која се више не може да уздржи. Он се окрену експедитору:

— Реците дакле, чика Савоне, ви сте научили доста ствари у своме животу?

Старац разумевши да хоће да му се ругају и да говоре опет о његовој жени, не одговори ништа.

Питоле настави:

— Ви сте увек добро знали тајну како се рађају деца, пошто сте их неколико имали?

Добричина подиже главу:

— Ви знате, господине Питоле, да не волим шалу о томе предмету. Ја сам био несрећан да се оженим недостојном супругом. Кад сам добио доказ о њеној неверности, одвојио сам се од ње.

Маз упита равнодушним тоном не смејући се:

— Ви сте га добили неколико пута, зар не?

И чича Савон одговори озбиљно:

— Да, господине.

Питоле узе опет реч:

— То вам ништа не смета да будете отац неколико детета, три или четири, рекоше ми?

Добричина јако поцрвеневши промуца:

— Ви хоћете да ме вређате, господине Питоле; но у томе нећете успети. Моја жена је збиља имала три детета. Имам разлога веровати да је прво моје, али одричем се других двоје.

Питоле настави:

— Цео свет вели заиста да је прво ваше. То је довољно. Врло је лепо имати дете, врло је лепо и врло срећно. Ето, ја се кладим да би Лезабл био очаран да има једно, само једно, као ви ?

Кашлен је био престао да заводи. Није се смејао, иако му је чича Савон био обичан предмет за терање шеге, према коме је исцрпао низ непристојних шала поводом његових брачних несрећа.

Лезабл беше покупио свој материјал ; но осећајући добро да су њега нападали, хтео је да остане, задржаван гордошћу, збуњен и раздражен, питајући се ко им је могао одати његову тајну. Затим сетив се што је био рекао шефу, он одмах увиде да му ваља места показати велику енергију, ако неће да служи за подсмех целоме министарству.

Боасел је корачао уздуж и попреко непрестано кезећи се. Он је имитовао промукли глас уличних викала, и зарикао је :

— Тајна како се рађају деца, десет пара, два маријаша ! Тражите тајну како се рађају деца, пронађену од Г. Савона, с много страшних појединости !

Сви се стадоше да смеју сем Лезабла и његовог таста. И Питоле обраћајући се чиновнику раздеобе материјала :

— Но, шта је вама, Кашлене ? Не видим вашу уобичајену веселост. Рекло би се да вам није за чудо како је чича Савон добио дете од своје жене. Ја налазим то врло необично, врло необично. Сви не могу тако да раде !

Лезабл је опет стао да претура хартије, правећи се да чита и да ништа не чује ; али је био по-бледео.

Боасел настави истим гаменским гласом :

— Користи од наследника да се добије наследство, десет пара, два марјаша, хајдете !

Тада Маз, који је сматрао ниском ову врсту духа и који је лично ненавидео Лезаблу, зато што му је овај отео наду на богатство коју је он на дну срца гајио, упита га :

— Но, шта вам је, Лезабле, ви сте врло бледи?

Лезабл диже главу и погледа право у лице свога колегу. Устезао је се неколико тренутака, са уздрхталом усном, тражећи реч увредљиву и духовиту, али не нашав је по својој вољи, он одговори :

— Ништа ми није. Чудим се само, гледајући вас како се правите духовити.

Маз увек с леђима окренутим ватри и подижући обема рукама крајеве од реденгота, настави смејући се :

— Човек чини онолико колико може, драги мој. Ми смо као и ви, ни ми не успемо увек...

Један прасак од смеха пресече му реч. Чича Савон запрепашћен, увиђајући нејасно да се више нису њему обраћали, да се нису њему ругали, остао је отворених уста, са пером у ваздуху. А Кашлен је чекао, готов да полети песницама на првог ко-јег би му случај одредио.

Лезабл промуца :

— Не разумем. У чему нисам успео.

Лепи Маз испусти један крај од реденгота да би могао вртети бркове, па ће љубазним тоном :

— Знам да обично успевате у свему чега се латите. Дакле, нисам имао права говорити о вама. Уосталом реч је била о деци чика Савоновој а не вашој, пошто их ви и немате. Дакле, пошто ви успевате у својим предузећима, очевидно је да ако ви немате деце, то је зато што нећете да их имате.

Лезабл упита сурово :

— Што се вас то тиче ?

Пред овим изазивачким тоном и Маз подиже глас :

— Реците, дакле, шта је вама ? Гледајте да budete учтиви или ћете са мном имати посла.

Али је Лезабл дрхтао од гњева, и губећи сваку меру :

— Господине Мазе, ја нисам, као ви, ни велика замлата, ни леп човек. И молим вас да ми у будуће никако не управите реч. Није ми стало ни до вас ни до вама сличних. И он изазивачки погледа Питолеа и Боасела.

Маз је одједном схватио да је права снага у мирноћи и иронији, али увређен у свој сујети својој, хтео је у срце да погоди свог непријатеља, те настави протекторским тоном, тоном наклоног саветодавца, са беснилом у очима :

— Драги мој Лезабле, ви прелазите границе. Ја уосталом разумем вашу срџбу ; није пријатно изгубити имање, и то изгубити га за тако малену, тако лаку, тако просту ствар... Ето, ако хоћете, ја ћу вам учинити ту услугу, и то ни за шта, просто као добар друг. То је ствар од пет минута...

Он је још говорио, али доби посред груди мастионицу чича Савона, коју је Лезабл на њега бацио. Млаз од мастила му покри лице, промећући га у црнца са невероватном брзином. Он полете, исколачених очију, са руком подигнутом за ударац. Но Кашлен заштити свог зета, хватајући се у коштац с великим Мазом, и он, гурајући га, мувајући, ударајући, одгура га до зида. Маз се једним снажним напором ослободи, отвори врата и довикну обојици : „Чућете о мени!“ и несташе га.

Питоле и Боасел пођоше за њим. Боасел објасни своју уздржљивост страхом који је имао да не убије кога, мешајући се у борбу.

Чим је ушао у своју канцеларију, Маз је покушао да се опере, али не успе; био је обојен љубичасто-црним мастилом, које се није могло ни опрати ни отрти. Стајао је пред огледалом поман и утучен, трљајући бесомучно лице сервиетом увијеном као запушач. Црнило је постало још јаче, с црвеним преливом, пошто је крв нашла под кожу.

Боасел и Питоле дошли су с њим и давали му савете. Питоле му је препоручивао да опере лице чистим зејтином од маслине; а Боасел је био за амониак. Канцелариски послужитељ је био одаслан да пита за савет којег апотекара. Он донесе некакву жуту течност и један камен пловућац. Није се постигао никакав успех.

Маз, клонуо, седе и рече :

— Сад остаје да се расправи питање части. Хоћете ли да ми послужите као сведоци и да по-

тражите од Г. Лезабла било потребно извињење било суд оружја.

Обојица примише и стадоше да дискутују о начину на који ће ствар да изведу. Они ни појма нису имали о овој врсти послова, но не хтедоше то признати, те обузети жељом да се покажу исправни, изрицаху бојажљива и разноврсна мишљења. Би решено да се обрете једноме капетану фрегате који је био придодат министарству да руководи пословима око угља. Ни он од њих ништа више није знао. Пошто је размислио, он им ипак саветова да потраже Лезабла и умоле га да их упуте на двојицу својих пријатеља.

Кад су се упутили у његову канцеларију, Боасел се одједном заустави:

— Зар није потребно да смо у рукавицама?

Питоле оклеваше за тренутак:

Да, може бити.

Али да се добаве рукавице ваљало је изићи, а шеф се није шалио. Послаше дакле канцелариског момка да их узме у трговини. Дуго су се колебали око боје. Боасел је хтео црне; Питоле је налазио ту боју као неумесну у овој прилици. Решише се за љубичасте.

Видећи ову двојицу у рукавицама и свечане, Лезабл подиже главу и нагло упита:

— Шта ви хоћете?

Питоле одговори:

— Господине, ми смо овлашћени од нашег пријатеља Г. Маза да затражимо од вас било изви-

њење било решење оружјем спора који сте ви на познати начин створили.

Но Лезабл, још огорчен, повика:

— Шта! он ме вређа, па још долази да ме изазива? Реците му да га презирем, да презирем оно што он рекне или учини.

Боасел, трагичан, изјави:

— Ви ћете нас принудити, господине, да преко новина објавимо протокол, који ће по вас бити врло непријатан.

Питоле, злобан, настави:

— И који ће моћи озбиљно наудити вашој части и вашем будућем напредовању.

Лезабл их је, поражен, гледао. Шта да ради? Помисли да добије времена:

— Господо, имаћете мој одговор кроз десет минута. Хоћете ли очекувати у канцеларији Г. Питолеа?

Чим је остао сам погледа око себе, као да тражи савета, заштите.

Двобој! Он ће на двобој!

Остао је дрхћући, забезекнут, као човек миран који никад није мислио на ту могућност, који се није припремао за ове случајности, за ова узбуђења, који није крепио своју храброст у предвиђању овога ужасног догађаја. Хтео је да се дигне, али се сроза на столицу, узнемирена срца, малаксалих ногу. Његов гнев и снага беху одједном ишчезли. Но помисао на мишљење министарства и на узбуну коју ће ствар произвести у канцеларијама пробуди његову клонулу гордост, и он, не знајући на шта да се реши, оде шефу да га пита за савет.

Г. Торшбеф би изненађен и оста збуњен. Потреба оружаног сукоба није му ишла у главу; и он помисли, да ће то све још растројити његово чиновништво. Он је понављао:

— Ја вам не могу ништа рећи. То је питање части које се мене не тиче. Хоћете ли да вас упутим мајору Буку? То је компетентан човек за ову прилику и он ће вас моћи повести.

Лезабл пристаде и оде мајору, који се прими чак да буде сведок; он узе једног подшефа да му помогне.

Боасел и Питоле су их чекали непрестано у рукавицама. Били су позајмили две столице из суседне канцеларије, како би имали четири седишта.

Поздравили су се хладно, па седоше. Питоле узе реч и изложи ситуацију. Мајор, пошто га је саслушао, одговори:

Ствар је озбиљна, али ми не изгледа непоправима; све зависи од намера.

Био је то стари један подмукли мрнар који се забављао.

И отпоче дуга дискусија, на којој су била израђена једно за другим четири писмена предлога, извињења обострана. Ако г. Маз призна да у принципу није имао намеру да вређа, Г. Лезабл би се морао пожурити да призна сву своју кривицу, коју је учинио бацајући мастионицу, и да се извини за своју непромишљену пренагљеност.

И четири пуномоћника се вратише својим властодавцима.

Маз, седећи сад за својим столом, узнемирен узбуђењем од могућега двобоја, и ако је, очекујући да његов противник устукне, још непрестано посматрао један и други свој образ узастопце у једноме од оних округлих огледалаца, у коситеру, које сви чиновници крију у својој фиоци, да би пре изласка увече дотерали своју браду, косу и машину.

Он прочита писма која су му донели и изјави са видним задовољством :

— То ми се чини врло часно. Готов сам да потпишем.

Лезабл, са своје стране, био је примио без дискусије редакцију текста својих сведока, изјављујући :

— Кад је то тако ваше мишљење, ја имам само да пристанем.

И четири пуномоћника се опет састадоше. Писма беху измењана; поздравише се строго, и, како је случај легао, растадоше се.

Изванредно узбуђење је овладало у администрацији. Чиновници су ишли по новости, ишли од врата до врата, прилазили један другоме у ходницима.

Кад сазнадоше да је ствар свршена, настаде опште разочарење. Неко рече :

— То ипак неће прибавити дете Лезаблу.

И реч се распростре. Један чиновник је спевао песму.

Али у тренутку кад је све изгледало свршено, појави се једна тешкоћа, коју изазва Боасел :

— Какво ће бити држање двају противника кад се буду нашли лице у лице? Хоће ли се поздравити? Или ће се чинити као да се и не познају.

Би одлучено да се сретну, као случајно, у шефовој канцеларији и да измењају, у присуству Г. Торшбефа, неколико речи из учтивости.

Ова церемонија је одмах била извршена; а Маз, поручивши фијакер, врати се кући да покуша опрати кожу.

Лезабл и Кашлен се вратише заједно, не говорећи, огорчени један на другог, као да је оно што се догодило зависило од кога од њих. Чим је дошао кући, Лезабл баци љутито шешир на орман и раздера се на жену:

— Мени је и сувише. Имао сам сада двобој због тебе.

Она га погледа изненађена, већ љутита:

— Двобој, а зашто?

— Јер ме је Маз увредио на твој рачун.

Она се приближи:

— На мој рачун? Како?

Он манито седе на фотељу, и продужи:

— Увредио ме је... Није потребно дуже да ти говорим.

Но она је хтела да зна:

— Хтела бих да поновиш разговор који је о мени водио.

Лезабл поцрвене и промуца:

— Говорио ми је... говорио ми је... Тицало се твоје бесплодности.

Она се стресе ; затим је бес спопаде и грубост очева, продревши кроз њену женску природу, она прасну:

— Ја ! Ја да сам бесплодна ? Шта он ту зна, тај простак ? Бесплодна с тобом, да, зато што ти ниси никакав човек ! Али да сам пошла ма за кога другог, разумеш ли, ја бих имала деце. Ах ! молим те говори ! Скупо ме стаје то што сам се удала за мекушца, као што си ти !... А ти шта си одговорио томе џебраку ?

Лезабл, збуњен пред овом буром, промуца :

— Ја сам га ошамарио.

Она га погледа зачуђена :

— А шта је он радио ?

— Послао ми је сведоке. Ето !

Она се сад заинтересовала за ову аферу, привучена, као и све жене, драмским догађајима, и упита, одједном ублажена, чак ценећи овог човека који свој живот излаже опасности:

— Кад ћете се тући ?

Он одговори мирно:

— Нећемо се тући; сведоци су ствар удесили.

Маз ми се извинио.

Она га одмери очима, срдита од презирања:

— Ах ! Вређали су ме пред тобом, и ти си допустио, а не тучеш се ! Требало је још само да будеш кукавица !

Он се узбуди:

— Наређујем ти да ћутиш. Ја знам боље него ти шта се тиче моје части. Уосталом ево ти писма Г. Маза. Ето, читај па ћеш видети.

Она узе хартију, прелети је очима, погоди све, и церекајући се:

— Па и ти си написао једно писмо? Ви сте се уплашили један од другог. О! како су људи подли! А кад бисмо, ми жене, биле на вашем месту... Најзад, у ствари сам ја била вређана, ја твоја жена, и ти се тиме задовољаваш. Сад ме не чуди више што си неспособан да имаш деце. Све иде једно с другим. Ти си... тако исто мекушан пред женама као пред људима. Ах! ја сам узела дивнога једног смољу!

Она је изненада нашла глас и покрете Кашленове, простачке покрете ислуженог кадровца и мушки нагласак.

Стојећи пред њим, са рукама на бедрима, висока, јака, снажна, заобљених прсију, црвена лица, дубока и дрхтава гласа, са крвљу која јој је ударила у њене свеже образе лепе жене, она је посматрала како седи пред њом тај бледи човечић, помало ћелав, избријан, са кратким адвокатским залисцима. Имала је жељу да га растргне, да га здружи.

И она понови:

— Ти ни за шта ниси способан, ни за шта. Ти допушташ чак, као чиновник, да те цео свет прегази!

Врата се отворише; Кашлен се појави, привучен лармом, и упита:

— Шта је то?

Она се окрену.

— Говорим овоме беднику што је заслужио.

И Лезабл, подижући поглед, опази њихову сличност. Учини му се да се раздерао један вео, који му их показује такве какви су, оца и кћер, обоје од исте крви, од исте простачке и грубе расе.

Кашлен изјави:

— Да се бар можете развести. Није пријатно имати копуна за мужа.

Лезабл потскочи дрхћући од беса, не могући се савладати при тој речи. Он пође ка своме тасту муцајући:

— Напоље одавде!... Напоље!.. Ви сте у мојој кући, разумете ли. Ја вас терам...

И он дохвати са орманчића једну боцу пуну воде за стишавање, са којом је као с буздованом измахивао.

Кашлен уплашен, изиђе натрашке, муцајући:

— Шта му је опет сада!

Но Лезаблова љутња се не стиша; њему је било и сувише. Он се окрену својој жени, која га је непрестано гледала, нешто зачуђена због његове жестине, и он повика, пошто је боцу оставио на орман:

— А ти... ти...

Али како није нашао шта да каже, како није имао никаква разлога да дâ, он стаде према њој, унакажена лица, промењена гласа.

Она поче да се смеје

Пред овом веселошћу која га је вређала, он без мало не полуде, и полетевши, дохвати је левом руком за врат, док је десном бесно удараше. Она

је узмицала запрепашћена, гушећи се. Наиђе на кревет и сруши се ничице на њега. Он је није пуштао но је непрестанце ударао. Одједном се поврати, задијан, исцрпљен; и, изненада постиђен због своје суровости, промуца:

— Ето .. ето... ето ти.

Али се она не мицаше, као да беше убијена. Остала је на леђима, на ивици кревета, покривши лице рукама. Он се приближи узнемирен, питајући се шта ће бити и очекујући да она открије лице, како би сазнао шта се у њој збивало. Пошто се после пет минута њено стање погоршало, он промрмља:

— Кора! чујеш, Кора!

Она не одговори и не покрену се. Шта јој је? Шта чини? И нарочито, шта ће да чини?

Пошто га је беснило прошло, исто тако нагло како је и дошло, он сам себе осети мрским, готово злочинцем. Он је тукао жену, своју жену, он, човек паметан и хладан, човек добро васпитан и увек разуман. И у наступу разнежености, имао је жељу да моли за опроштај, да се баци на колена, да загрли тај ударени и црвен образ. Он додирну врхом од прста, благо, једну од руку пружених преко овога невидљивог лица. Она то и не примети. Он још рече:

— Кора, чуј, Кора, нисам имао право, чуј.

Изгледала је као мртва. Тад он покуша да подигне ту руку. Она је лако отрже, и он виде раширено око како га гледаше, укочено, узнемирујуће.

Он продужи:

— Слушај, Кора, ја сам се за гневом повео. Твој отац ме је довео до крајности. Не вређа се тако човек.

Није одговорила ништа, као да ништа није чула. Није знао шта да ради, шта да чини. Пољубио ју је испод увета, и, дижући се, приметио је сузу у оку јој, крупну сузу, која се одвоји и откотрља брзо низ образ; а очни капак је се мицао и час -- по затварао.

Био је обузет тугом, прожман узбуђењем, и, ширећи руке, пружи се по жени; уклони уснама другу руку, и љубећи јој цело лице, он је мољаше:

— Сирота моја Кору, опрости ми, опрости.

Она је непрестано плакала, без шума, без јецања, као што се плаче у дубокој тузи.

Држао ју је стегнуту уза се, милујући је, шапћући јој на уво све нежне речи које је могао наћи. Ну она оста неосетљива. Међутим је престала да плаче. Остадоше дуго тако, опружени и загрљени.

Ноћ је наступала, испуњујући мраком собицу; и кад се сасвим смркло, он се осмели и измоли опроштај на начин, који им је оживео заједничке наде.

Кад су устали, њему глас и лице постадоше као и пре, као да се ништа није догодило. Она је напротив изгледала разнежена, говорила блажим тоном него обично, гледала мужа покорним погледом, готово милујућим, као да јој је ова очекивана казна олабавила живце и омекшала срце. Он изговори мирно.

— Твоме оцу је свакако досадно самоме код куће; треба да одеш к њему. У осталом време је и за вечеру.

Она изиђе.

Било је заиста седам часова и мала слушкиња позва за супу; затим Кашлен, миран и смешећи се, појави се са својом ћерком. Седоше за сто и разговараху, те вечери, усрдније него пре, ка о да је се нешто срећно догодило за све њих.

V.

Но њихове наде увек одржаване, увек обнављане, не успеваху ни у чему. Из месеца у месец њихова преварена очекивања су их, на супрот Ле-заблоровој истрајности и доброј вољи његове супруге, чинила нервозним од муке. Једно другом је непрестано пребацивало за неуспех, и супруг очајан, омршао, уморан, имао је нарочито да трпи Кашленов простаклук, који га је од сад у њиховој ратној интимности, звао „Г. Петао“, за успомену без сумње на дан кад умало није добио боцу у лице зато што је изговорио реч Копун.

Његова кћи и он, инстинктивни савезници, озлојеђени сталном помишљу на ово крупно богатство тако блиско а недокучно, нису знали шта већ да изнађу да би намучили и понизили овог немоћника од којег им је долазила несрећа.

Седајући за сто, Кора је сваког дана понављала:

— Имамо мало чега за вечеру. Друкчије би било да смо богати. Нисам ја за то крива.

Кад је Лезабл одлазио у канцеларију, она му је довикивала из дна собе:

— Узми кишобран, да ми се не вратиш прљав као точак од омнибуса. Најзад, нисам ти ја крива што си принуђен радити тај занат пискарала.

Кадгод је сама излазила није пропуштала да довикне:

— Ето, да сам пошла за кога другог, ја бих сад имала кола.

Свакога часа, сваком приликом, она је на то мислила, пецкала је мужа прекором, заједала увредом, чинећи га самога кривцем, самога одговорним за губитак новца, који би она сад имала.

Најзад, једне вечери, излазећи из стрпљења, он повика:

— Али, до сто ђавола! хоћеш ли напослетку уђутати? Пре свега твоја је кривица, само твоја, што смо без детета, јер ја сам једно већ имао...

Лагао је, претпостављајући све овоме вечитом прекору, овој срамоти да изгледа немоћан.

Она га погледа, зачуђена најпре, тражећи истину у његовим очима, затим разумевши и пуна презирања:

— Ти имао дете?

Он безочно одговори:

— Да, ванбрачно дете које сам дао на одгајивање у Анјеру.

Она одговори мирно:

— Ићи ћемо сутра да га видимо, да бих дала себи рачуна какав је.

Ну он поцрвени до ушију, муцајући:

— Како год хоћеш.

Она сутра устаде у седам часова, па како се он

Чудио:

— Но зар нећемо ићи да видимо твоје дете?

Ти си ми то синоћ обећао. Да га случајно данас немаш?

Он скочи нагло из кревета:

— Нећемо ићи да видимо моје дете, него лекара; и он ће ти рећи твој случај.

Она одговори, као жена сигурна у себе:

— Ја то и тражим.

Кашлен узе на себе да у министарству јави како му је зет болестан; и пар Лезабл, обавештен од једнога суседног лекара, зазвони тачно у један сат на врата доктора Лефијела, писца неколико дела о хигијени рађања.

Уђоше у један бео салон са златним пругама, рђаво намештен, празан и као да нико у њему не становаше, на супрот многим седиштима. Седоше. Лезабл се осећао узбуђен, посрамљен, и дрхтао је. Дође ред на њих и они уђу у некакву канцеларију, где их прими један мали пун човек, церемониалан и хладан.

Он почека да се изјасне; но Лезабл се не усуди, црвен до ушију. Тада се његова жена одлучи, и, мирним гласом, као жена решена на све да циљу доспе:

— Господине, дошли смо потражити вас, јер немамо деце. А од тога нам зависи велико једно имање.

Преглед је био дуг, подробен и мучан. Само Кори изгледаше као да није нелагодно, и она се подавала пажљивом испитивању лекаревом као жена коју одушевљава и одржава један виши интерес.

Пошто је готово сат проучавао оба супруга практичар се није изјаснио.

— Не констатујем ништа, рече, анормално ни нарочито. Случај у осталоме доста чест. Са телима је као с карактерима. Кад видимо толико бракова раздвојених због неслагања нарави, није чудо да их видимо толико других бесплодних због неслагања физичког. Госпођа ми изгледа особито доброг састава и склона рађању. Господин опет, и ако не показује никакве нарочите одлике у саставу, изгледа ми ослабео, може бити чак услед своје претеране жеље да постане оцем. Хоћете ли ми допустити да вас оскултујем?

Лезабл, узнемирен, скиде прслук, и доктор је дуго држао уво прислоњено на груди и на леђа чиновникова, затим је упорно куцао од стомака до врата и од бубрега до потиљка.

Констатовоао је лак немир срца, и чак опасност у погледу плућа.

— Треба да се лечите, господине, пажљиво да се лечите. Имате малокрвност, исцрпљеност, ништа друго. Ове појаве, још безначајне, могле би за кратко време постати неизлечиме.

Лезабл блед од страха, затражи савет. Би му преписан један компликован режим. Гвожђа, сочног мяса, буљона дању, гимнастике, одмора, и пре-

ко лета боравак на селу. Затим доктор их посаветова за случај, кад му пође на боље. Препоручи им поступке употребљене у њиховом случају и који су често успевали.

Консултација је коштала четрдесет динара.

Кад су били на улици, Кора проговори, пуна потајнога гнева и предвиђајући будућност:

— Ето, каква ћу ја наследница бити!

Није одговорио. Корачао је прождиран страхом, истражујући и мерећи сваку докторову реч. Да га није преварио? Да га није сматрао за изгубљеног? Сад он није више мислио на дете и наследство! Тицало се његовог живота!

Чинило му се да чује шиштање у плућима и да осећа како му срце убрзано куца. Прелазећи преко Тиљерија осети слабост и зажели да седне. Жена му, озлојеђена, оста стојећи крај њега да би га понизила, мерећи га од главе до пете с презривим сажаљењем. Дисао је мучно, претерујући задиханост која је долазила од узбуђења; и, с прстима леве руке на пулсу десног зглавка, он је рачунао број удара артерије.

Кора, која је нестрпљиво тапкала у месту, упита:

— Јеси ли готов једном с тиме? Кад ћеш бити готов?

Он се диже као што се дижу жртве, и продужи пут не говорећи ни речи.

Кад Кашлен сазнаде резултат прегледа, он не умери свој бес. Он је мумлао:

— Ето докле смо дошли, но? ето докле смо дошли.

И гледао је свог зета дивљим погледом, као да је хтео прождрети га.

Лезабл није слушао, није чуо, мислио је само на своје здравље, на свој угрожени живот. Њих двоје су могли викати, отац и кћи, они нису били у његовој кожи, а он је хтео своју кожу да чува.

Држао је апотекарске боце на свом столу, и одмеравао при сваком оброку лекове, под осмехом своје жене и хучним смејом тастовим. Гледао је се сваког тренутка у огледалу, стављао сваког часа руку на срце да броји ударе, и начини кревет у једној мрачној соби, у којој је раније било склањано одело, не хотећи више да буде у физичком додиру с Кором.

Осећао је сад према њој неку бојажљиву мржњу, помешану са презирањем и одвратношћу. Све му жене, уосталом, изгледаху сада као чудовишта као опасне животиње, којима је задатак да убијају људе; и на завештање тетке Шарлоте мислио је само као што се мисли на прошли догађај при којем се умало није умрло.

Месеци тако протекоше. Одвајала их је још само једна година од крајњег рока.

Кашлен је био окачио у трпезарији један огроман календар, на којем је сваког јутра брисао по један дан, и огорченост због своје немоћи, очајање што осећа како му се из недеље у недељу измиче ово имање, беснило при помисли да му ваља још за дуго ићи у канцеларију и живети, за-

тим, с пензијом од две хиљаде динара, све до смрти, гоњаху га на жестоке речи, које би, за најмању ситницу, постајале телесно испаштање.]

Није могао гледати Лезабла а да не уздрхти, услед махните потребе да га бије, згњечи и изгази. Мрзео га је прекомерном мржњом. Свакад, видећи га како отвара врата и улази, чинило му се као да му неки лопов долази, који га је лишио једнога светог добра, породичног наследства. И мрзео га је више но што се смртни непријатељ мрзи, и у исто време презирао га је због његове слабости, а нарочито због кукавичлука, откад се био одрекао да потхрањује заједничку наду од страха по своје здравље.

Лезабл је заиста живео више одвојено од своје жене као да их никаква веза није спајала. Није јој се више приближавао, није је дотицао, избегавао је чак њен поглед, од стида толико колико од страха.

Кашлен је сваког дана питао своју кћер:

— Но, јели се решио твој муж?

Она је одговарала:

— Не, папа.

Сваке вечери за столом су се дешавале мучне сцене. Кашлен је непрестано понављао:

— Кад човек није човек, било би боље да умре те да учини место другоме.

А Кора је додавала:

— Факат је да има људи бескорисних и досадних. Ја не знам шта они раде друго сем што су на терет целоме свету.

Лезабл је пио своје лекове и ништа није одговарао. Једнога дана најзад таст му подвикну:

— Чујете, ако не промените држање сада кад вам је боље, ја знам шта има да ради моја кћер!

Зет подиже очи, предосећајући нову срамоту, испитујући погледом. Кашлен настави:

— Узеће некога другог, до врага! И ви имате луду срећу што то већ није учињено. Кад се има за мужа клипан ваше врсте, све је допуштено.

Лезабл, побледео, одговори:

— Ја је нећу спречити да следује вашим лепим саветима.

Кора је била оборила очи. А Кашлен осећајући неодређено да је изрекао нешто и сувише крупно, оста мало збуњен.

VI

У министарству је изгледало да оба човека живе доста добро. Нека врста прећутног споразума је се утврдила међу њима, да би скрили од колега своје домаће сукобе. Ословљавали су се „драги мој Кашлене“ — „драги мој Лезабле“, правећи се чак да се заједно смеју, да су срећни и задовољни, задовољни својим заједничким животом.

Лезабл и Маз са своје стране понашали су се један спрам другог са церемониалном учтивошћу противника, који се умало нису потукли. Промашени двобој од којег су језу осетили васпоставио је међу њима претерану учтивост, јаче поштовање и, може бити, тајну жељу за зближењем, којој беше узрок неодређени страх од новог сукоба,

Запазили су и одобравали њихово држање отмених људи, који су имали међу собом питање части.

Поздрављали су се издалека, са строгим озбиљношћу, дубоким и посве достојанственим скидањем шешира.

Нису говорили, пошто ниједан од њих није смео узети на себе да први почне.

Али једног дана, Лезабл, кога је шеф хитно звао, појури у својој ревности, и, на савијутку ходника, груну из све снаге на трбух једног чиновника, који је у супротном правцу ишао. То беше Маз. Обојица устукнуше, и Лезабл упита са збуњеном и учтивом предусретљивошћу:

— Да вас нисам повредио, господине?

Други одговори:

— Ни најмање, господине.

Од тог тренутка су сматрали као ред да измењају по неколико речи кад се сретну. Затим, надмећући се у љубазностима, они су преухитравали један другог, услед чега се ускоро створи извесна фамилиарност између њих, затим интимност умеравана уздржљивошћу, интимност људи који се нису знали, и чији полет још задржава извесно бојажљиво колебање; затим је, кад учтивости и посете из собе у собу учесташе, настало другарство.

Често су сада они ћаскали, идући по новости у канцеларију званичника за раздеобу. Лезабл је био изгубио своју надменост чиновника сигурног у успех, Маз је остављао на страну своје држање отменог човека; и Кашлен је се мешао у раз-

говор, изгледало је као да с интересом прати њихово пријатељство. Каткад, по одласку лепог чиновника, који је одлазио усправно, додирујући челом врх од врата, он је мрмљао посматрајући свог зета:

— Ово је, бар, ђидија!

Једног јутра кад сва четворица беху ту, јер чича Савон никако није остављао свој препис, његова столица, претестерена без сумње од каквога шаљивца, стровали се под њим, и добричина се сронула на паркет, узвикнув од ужаса.

Сва тројица потрчаше. Чиновник раздеобе материала је приписивао ову махинацију присталицама Комуна, а Маз је хтео пошто пото да види рањено место. Он и Кашлен покушаше чак да свуку старца и да му превију рану, говораху. Ну овај се очајно одупирао вичући да му није ништа.

Кад се веселост смирила, Кашлен одједном повика:

— Но, господине Мазе, сада када смо сви заједно добро, ви морате доћи у недељу код нас на вечеру. То ће нам свима учинити задовољство, моме зету, мени и мојој кћери која вас по чувењу добро познаје, јер се често о канцеларији говори. Пристајете, а?

И Лезабл се придружи тасту, но хладније:

— Дођите, дакле, учинићете нам велико задовољство.

Маз се устезаше, збуњен, смешећи се при помисли на гласове који су кружили.

Кашлен је наваљивао:

— Но, дајете реч?

— Па добро, да! примам.

Кад јој отац рече, враћајући се: „Ти не знаш, Т. Маз ће у идућу недељу доћи код нас на вечеру“, Кора, изненађена најпре, промуца:

— Господин Маз? Гле!

И она сва поцрвене, не знајући зашто. Она је слушала тако често да се говори о њему, о његовом опхођењу, о успесима, јер је он у министарству важио као предузимљив према женама и неодољив, да је се изодавна пробудила у њој жеља да га позна.

Кашлен продужи трљајући руке:

— Видећеш, то је жесток момак и леп младић. Висок је као карабинер и не личи на твога мужа!

Она ништа не одговори, збуњена, као да се могло погодити да је о њему сањала.

Ова се вечера спремала са толико бриге, као некада она за Лезабла. Кашлен је расправљао о јелима, хтео је да добро буде, и као да се какво скривено уздање, још неодређено, појавило у срцу му, он је изгледао веселији, умирен извесним предвиђањем, тајним и поузданим.

Преко целог дана у недељу је он журно надгледао спремање, док је Лезабл радио неки хитан посао донет јуче из канцеларије. Били су у првој недељи новембра и нова година се приближавала.

У седам часова Маз дође, врло расположен. Он уђе као код своје куће и понуди грациозно Кори један велики букет ружа.

Он додаде оним фамилиарним тоном људи навикнутих на отмени свет:

— Чини ми се, госпођо, да вас мало познајем, и да сам вас познавао још као девојчицу, јер ето је већ доста година како ми ваш отац о вама говори.

Кашлен, опазивши цвеће, повика:

— Ово је, бар, отмено.

А његова кћи се опомену да Лезабл није донео цвећа на дан свога представљања. Лепи чиновник изгледаше очаран, смејаше се као дете које први пут долази старим пријатељима, и добациваше Кори дискретне љубазности које су јој бојиле образе.

Он је оцени као врло допадљиву и пријатну. Њој се он учини јако допадљив. Кад је отишао, Кашлен упита:

— А! какав шерет и какав обешењак мора да је то! Изгледа да он сваку женску придобије.

Кора, мање експанзивна, признаде међутим како налази да је „љубак и природнији но што је мислила“.

Лезабл који као да беше мање уморан и мање жалостан но обично, признаде да га „није познавао“ у прво време.

Маз је навраћао с резервом најпре, па онда чешће. Допадао се свима. Зивкали су га и пазили. Кора му је спремала јела која је волео. И интимност тројице њих постаде тако јака, да се више нису остављали. Нови пријатељ је изводио породицу у позориште, у новинарске ложе.

Враћали су се ноћу пешке, улицама пуним света, до стана Лезабловог. Маз и Кора су ишли напред, једнаким кораком, бедро уз бедро, њихани истим покретом, истим ритмом, као два бића створена да иду једно крај другог у животу. Говорили су полугласно, јер су се дивно разумели, смејући се пригушеним смехом; а покаткад би се млада жена окренула да баци поглед на оца и мужа.

Кашлен их је пратио наклоњеним погледом и често је, заборављајући да говори зету, изјављивао:

— Имају при свему добар став, задовољство је гледати их заједно.

Лезабл би мирно одговорио:

— „Готово су истог стаса“, и срећан што осећа како му срце лакше бије, како је мање задихан кад иде брзо и како је у опште ведрији, он је мало по мало утолио своју мржњу према тасту, чија су злобна заједања уосталом престала од неког времена.

На нову годину би наименован за главног званичника. То му причини тако велику радост, да је — враћајући се — загрлио своју жену, први пут после шест месеци. Она тиме би сва запањена осетив се нелагодно, као да је учинио што непристојно; и она погледа Маза, који беше дошао да јој, приликом првог јануара, укаже пажњу и пожели срећу. И он се сам збуну, те окрену главу прозору, као човек који неће да види.

Но Кашлен ускоро постаде опет раздражљив и зао, и почињао је изнова да пецка исмевањима

свога зета. Понекад је чак нападао Маза, као да му је и он био крив за катастрофу која им предстојаше и чији се неизбежан рок приближаваше сваког минута.

Једино је Кора изгледала сасвим мирна, потпуно срећна, потпуно расположена. Она као да је заборавила на опасан и тако блиски рок.

Био је март. Свака нада изгледаше изгубљена, јер ће двадесетог јула бити три године како је тетка Шарлота умрла.

Рано пролеће је било измамило растиње; и Маз предложи својим пријатељима да учине, једне недеље, шетњу обалама Сене и беру љубичице по цбуњу.

Пошли су јутарњим возом и сишли у Мезон-Лафит. Дах зимски још је облетао око голога грања, али озеленела и светла трава била је већ прошарана белим и плавим цвећем; и воћке на пади-нама изгледале су искићене ружама, са својим танким грањем покривеним расцветалим пупољцима.

Сена, тешка, текла је, жалосна и блатна од последњих киша, између својих обала подривених зимским надолажењима; и цело поље, поквашено водом, као да је из купатила изишло, испаравало је сласт пријатне влаге под топлотом првих сунчаних дана.

Изгубили су се у парку. Кашлен, суморан, лупкаше својим штапом одронке од земље, туробнији него обично, помишљајући с већом горчином, тога дана, на њихов потпун и скорошњи зао удес. Ле-забл, такође мрзовољан, бојао се да не овлажи

ноге у трави, док су Маз и жена му правили букет. Кора, од неколико дана, изгледаше болна, уморна и побледела.

Она се брзо уморила и зажелела је да се врати да руча. Одоше у неки мали ресторан крај једног старог опалог млина; и ускоро им би послужен, под хладњаком, традиционалан ручак Парижана у излету, на дрвеноме столу покривеном двома сервиетама, и сасма близу реке.

Грицкали су пржену рибу, жватали говеђину с кромпирима, и служили се салатом, кад се Кора нагло диже и стаде да трчи ка обали, држећи обе руке своју сервиету на устима.

Лезабл узнемирен упита:

— Шта јој је дакле?

Маз, збуњен, поцрвени и промуца:

— Али... не знам... добро јој је било мало час.

И Кашлен оста забезекнут, са виљушком, на којој је био лист салате, у ваздуху.

Он устане и оде да види своју кћер. Нагињући се, примети је како је, болесна, наслонила главу на дрво. Једна изненадна сумња му пресече колена, и он се сруши на своју столицу, бацајући забезекнуте погледе на оба човека, који су сад изгледали исто тако збуњени као и он. Испитивао их је својим брижним погледом, не усуђујући се више да говори, луд од муке и од наде.

Четврт часа протече у дубоком ћутању. И Кора се појави, мало бледа, корачајући с муком. Нико је не упита одређено; сваки као да је погађао срећни догађај, који је било незгодно рећи, и

као да је горео од жеље да га зна, а бојао се да га дозна. Једини Кашлен је упита:

— Је ли ти боље?

Она одговори:

— Да, хвала, ништа није било. Али ћемо се вратити раније, имам мигрену.

И при повратку она узе руку свог мужа, као да означи нешто тајанствено што није смела још да призна.

Растадоше се на станици Сен-Лазар. Маз изговарајући се да има посла, којег се сад сетио, оде поздравив се и стегнувши им руке.

Чим је Кашлен остао сам са својом кћери и зетом, упита:

— Шта ти је било за време ручка?

Ну Кора спочетка не одговори; затим, пошто је оклевала неко време:

— Ништа није било. Мало ми се смучило.

Ишла је малаксалим кораком, с осмејком на уснама. Лезабл. нерасположен, узнемирена духа, обрван неодређеним идејама, и противречним, пун прохтева за раскоши, потајног једа, прећутног срама и љубоморне подлости, радио је као они спавачи који ујутру затварају очи, да не би видели светлосни зрак, који се провлачи кроз завесе и пада на кревет као каква сјајна црта.

Чим је дошао кући изговори се неким послом који је имао да сврши и затвори се.

Тада Кашлен стављајући обе руке на рамена своје кћери:

— Ти си у другом стању, а?

Она промуца:

— Да, мислим. Има већ два месеца.

Још није ни завршила, кад он потскочи од радости и стаде да игра око ње неку врсту чардаша с јавних балова, стара успомена на дане у гарнизону. Подизао је ногу, скакао и поред својег трбуха, потресао цео стан. Намештај се љуљао, чаше се у бифеу додиривале, обешене лампе се клатиле и тресле као лампе у лађи.

Затим узе у наручје своју драгу кћер и махнито је загрли; затим, тапшући је фамилиарно по трбуху:

— Ах! ту смо најзад! Јеси ли рекла то мужу?

Она, заплашена одједном, промрмља:

— Не... још не... ја... ја сам чекала.

Али Кашлен повика:

— Добро, добро! Женира те. Чекај, ја ћу ићи то да му кажем!

И он појури у стан свог зета. Видећи га да улази, Лезабл, који ништа није радио устаде. Но онај му не даде времена да се прибере:

— Знате ли да вам је жена под бременом?

Муж, запрепашћен, изгуби владање собом, и јагодице на образима му поцрвенеше.

— Шта? Како? Кора? Ви велите?

— Велим да је она у другом стању, разумете ли? Ето среће!

И у радости својој узе му руке, стеже их, продрма, као да му честита, да му захваљује; понављао је:

— Ах! најзад, ту смо. Добро је! добро! Помислите, дакле имање је наше.

И не могући се више уздржати он га чврсто загрли.

Викао је:

— Више него милион, помислите, више него милион!

Поче опет да игра, затим одједном:

— „Али ходите, она вас чека; ходите бар да је загрлите!“ и обухватив га око паса, гурну га пред собом и убаци, као лопту, у салу, где је Кора стајала узнемирена и ослушкујући.

Чим је спазила свог мужа, она устукну, обузета изненада јаким узбуђењем. Он оста пред њом блед и у недоумици. Изгледао је као судија, а она као кривац.

На послетку рече:

— Изгледа да си под бременом?

Она дрхћућим гласом промуца:

— Изгледа.

Но Кашлен их ухвати обоје за врат и приљуби их једно уз друго, нос уза нос, вичући:

— Та загрлите се, сто му мука! То вреди труда.

И кад их је пустио, он објави, преливајући се од луде радости:

— Најзад смо добили партију! Јелте, Леополде, ићи ћемо одмах да купимо имање на селу. Тамо ћете бар моћи да опоравите своје здравље.

При овој помисли Лезабл уздрхта. Његов таст продужи:

— Позваћемо Г. Торшбефа с госпођом, па како је подшеф при крају својих година службе, ви ћете моћи да га наследите. Тако то иде.

Лезаблу су живо излазиле ствари пред очи, у колико их је Кашлен казивао; видео је себе како прима шефа, пред лепом белом кућом, поред реке. Том приликом је имао капут од цвилиха и на глави панаму.

Нешто благо му је слазило у срце при овој помисли, нешто топло и добро, које као да се мешало с њим и чинило га лакшим и здравијим.

Насмешио се, још не одговоривши.

Кашлен опијен надама, понесен сновима, настави:

— Ко зна? Можда ћемо у земљи имати утицаја. Ви ћете можда бити посланик. У сваком случају, моћи ћемо ићи у месно друштво, и купити себи сваку пријатност. Ви ћете имати једног коњића и кола, да вас сваког дана возе до станице.

Слике раскоши, отмености и благостања будиле су се у духу Лезабловом. Помисао да ће он лично терати она љупка кола, као богати људи чијој је судби тако често завидео, доврши његово задовољство. Он се не могаде уздржати а да не каже:

— Ах! да, то је на пример дивно!

Кора, видећи га придобивеног, и сама се насмеши, разнежена и захвална; а Кашлен, за којег више нису постојале тешкоће изјави:

— Хајде да вечерамо у ресторану. До врага ваља нам платити једно мало весеље.

Враћајући се били су све троје мало пијани, и Лезабл, који је све двоструко видео и чије су идеје играле, не могаде да оде у свој мрачан кабинет. Легао је, може бити из непажње, а можда из заборава, у још празан кревет у који ће лећи његова жена. И целе ноћи му се чинило да се кревет љуља као лађа, да се клати, ваља и претура. Имао је чак по мало морску болест.

Био је врло изненађен, будећи се, што види Кору у свом наручју.

Она отвори очи, насмеши се и загрли га изненада, захвално и срдачно. Потом му рече, оним благим гласом што га имају жене кад се умиљавају.

— Ако хоћеш да будеш љубазан, немој ићи данас у министарство. Више ти није потребно да будеш тако тачан, пошто ћемо бити врло богати. И отићи ћемо још у поље, обоје, сасвим сами.

Он се осећао одморан, пун оног засићеног блаженства, које долази за ломношћу после весеља, и омлитавео у постељној топлоти. Осећао је потмулу жељу да ту дуго остане, да од сада ништа друго не ради но да живи мирно у мекуштву. Извесна дотле непозната и моћна потреба за леношћу паралисала му је душу, освајала тело. И једна неодређена, стална, срећна мисао је лебдела у њему:

— Он ће бити богат, независан.

Али га одједном страх обузе, и он сасвим лагано упита, као да се бојао е ће га зидови чути:

— Дали си барем сигурна да си у другом стању?

Она га одмах умири:

— Ох, да! Нисам се преварила.

И он, још мало узнемирен, поче благо да је пипа. Превлачио је руком преко отеченог јој трбуха. Он рече:

— Да, истина је, — али ти се нећеш породити пре означенога рока. Можда ће нам оспорити право.

При овакој претпоставци гнев је обузме. — Ах! не, не, неће је сада шиканирати, после толико беда, мука и напора, ах, не! — Она је села, узбуђена срџбом.

— „Хајдмо одмах бележнику“, рече.

Али је он био мишљења да се најпре снабду лекарским уверењем. Одоше дакле опет доктору Лефијелу.

Он их познаде одмах и упита:

— Но, јесте ли успели?

Они обоје поцрвенеше до ушију, и Кора, збунивши се мало, промуца:

— Ја мислим: да! господине.

Лекар је трљао руке:

Надао сам се томе, надао се. Средство што сам вам га означио никада не промаши, изузев при радикалној неспособности једнога од сужужника.

Кад је прегледао младу жену, рече:

— То је; браво!

И он написа на парчету хартије:

„Ја потписати, доктор медицине Париског факултета, уверавам да госпођа Леополд Лезабл, рођена Кашлен, има све знаке трудноће, још од три месеца отприлике“.

Затим окрећући се Лезаблу:

— А ви? Ваша плућа и срце?

Он га оскултова и нађе да је сасвим излечен.

Вратише се срећни и весели, руку под руку, лака корака. Али у путу Леополду паде нешто на памет.

— Учинила би може бити добро да, пре него одемо бележнику, метнеш коју сервиету око паса, то ће привући пажњу и више ће вредети. Неће помислити, да желимо само времена да добијемо.

Вратише се дакле, и он сам свуче своју жену да би јој удесио лажан трбух. По десет пута је мењао место сервиети и удаљавао се по неколико корака да види утисак, хотећи да постигне апсолутну вероватност.

Кад је био задовољан резултатом, они одоше, и на улици он као да се поносио шетајући овај надмени трбух, који је сведочио о његовој мушкости.

Бележник их прими љубазно. Затим саслуша њихово изјашњење, прегледа уверење, и, како је Лезабл наваљивао: „Уосталом, господине, довољно је погледати је за тренутак“, он баци уверен поглед на дебео и заокругљен стас младе жене.

Они чекаху брижно; човек од закона рече:

— Сасвим. Нека је дете рођено, или нек има тек да се роди, оно постоји и живи. Дакле ми ће-

мо одложити извршење тестаментa до госпођиног порођаја.

Излазећи из канцеларије, они се на степеницама загрлише, толико је радост њихова била велика.

VII

Од овога срећног открића троје сродника су живели у савршеној слози. Били су веселог, мирног и благог расположења. Кашлену се повратила сва његова стара веселост, а Кора је претрпавала брижљивошћу свог мужа. Лезабл је такође изгледао други човек, увек задовољан, и доброћудан као никада дотле.

Маз је долазио ређе, и сад се нелагодно осећао у породици; примали су га увек лепо, али с вишехладноће, јер је срећа себична и не трпи туђине.

Сам Кашлен као да осећаше извесно потајно непријатељство према лепоме чиновнику, којег је он, неколико месеца раније, увео с толико усрдности у кућу. Он је објавио овоме пријатељу Коралијину бременитост. Он му је објавио напрасито:

— Ви знате, моја је кћи у другом стању.

Маз, чинећи се изненађен, одговори:

— Ах! да, ви мора да сте врло срећни.

Кашлен одговори: „До врага!“ и опази како, напротив, његов колега није изгледао ни најмање очаран. Људи не воле да виде у томе стању, па било то њиховом грешком или не, жене којима су они верни.

Сваке недеље међутим Маз је и даље дола-

зио на вечеру. Но вчеру је било мучно проводи-
ти заједно, премда никаква озбиљна несугласица
није избијала; и ова чудна пометња је расла из
недеље у недељу. Једне вечери чак, кад је Маз био
изишао, рече Кашлен бесно:

— Овај почиње већ да ми бива досадан!

А Лезабл одговори:

— Истина је да он ништа не добива тиме
што је овде добро познат.

Кора је оборила очи. Она није казала своје ми-
шљење. Њој је било увек непријатно у присуству
великог Маза, који је, са своје стране, изгледао го-
тово постиђен крај ње, није је више гледао сме-
шећи се — као некад, није позивао у позориште,
и чинило се да је као неки потребан терет сносио
ову интимност некада тако срдачну.

Но једног четвртка, при вечери, кад јој се
муж вратио из канцеларије, Кора му пољуби за-
лиске с више умиљавања но обично, и прошапта
му на уво:

— Ти ћеш ме може бити грдити?

— А зашто?

— Зато што... Г. Маз је мало час долазио да
ме види. А ја како не желим да се за мном говори,
умолила сам га да никад не долази кад ти ту ниси.
Он је изгледао мало увређен!

Лезабл, зачуђен, упита:

— Добро, па шта је рекао?

— Ох! није ништа крупно рекао, само ми се
чак ни то није свидело, и ја сам га умолила да
сасвим престане [посећивати нас. Знаш да сте га

то папа и ти овамо довели, не питајући ме. Тако сам се бојала да те не увредим затварајући му врата.

Захвална радост испуни срце мужа јој:

— Добро си учинила, врло добро си учинила. И чак сам ти за то благодаран.

Она продужи, да би добро утврдила однос између обојице, који је унапред удесила:

— У канцеларији ти ћеш се правити као да ништа не знаш, и говорићеш с њим као и раније: само он више овде неће долазити.

И Лезабл, узимајући нежно жену у наручја, љубакао ју је дуго у очи и образе. Понављао је:

— Ти си анђео!

И осећао је према својем трбуху испупчење детета већ ојачалог.

VIII

Ништа се ново није десило до краја бремености.

Кора роди кћер последњих дана месеца септембра. Назваше је Надом; али како су хтели да изврше свечано крштење, решише да оно буде у лето, на имању које ће купити.

Узели су га у Анјеру, на брежуљку изнад Сене.

Крупни догађаји су се десили преко зиме. Чим је наследство добијено, Кашлен је затражио пензију, која му је одмах дата, и напустио је канцеларију. У доколици је једном фином механичком тестером резао поклопце од кутија за цигаре. Од тога је правио часовнике, ковчежиће, асталчиће за

цвеће, све врсте чудноватих ситних стварчица. Страшно је радио тај посао, који је заволео гледајући једног путујућег трговца како израђује ове дашчице у Оперској авенији. И морали су сви да се диве, сваког дана, његовим новим цртежима, врло и детињасто компликованим.

Сам он, задивљен пред својим делом, непрестано је понављао:

— Чудо је шта човек успе да учини!

Пошто је подшеф, Г. Рабо, најзад умро, Лезабл га је у послу замењивао, и ако није добио наименовање, јер није протекло потребно време од његовога последњег унапређења.

Кора је одмах постала друга жена, резервисанија, отменија, разумевши, погодивши и осетивши сав преображај, који богатство намеће.

О новој години учинила је посету шефовој госпођи, простој жени, која је остала паланчанка и после тридесет пет година боравка у Паризу, и она ју је с толико љупкости и примамљивости молила да буде кума њеном детету, да се Г-ђа Торшбеф најзад прими. Деда Кашлен био је кум.

Свечаност је била једне зрачне недеље у јуну. Сви из канцеларије су били позвани, сем лепог Маза који се више није виђао.

У девет часова Лезабл је чекао пред станицом париски воз, док је један ливреисани грум са крупном, златном дугмади држао за узду пуначког пониа, пред једним сасвим новим колима.

Машина у даљини зазвижди, затим се појави

вукући своје колске бројанице, из којих изиђе маса путника.

Г. Торшбеф изиђе из вагона прве класе, са госпођом у сјајној тоалети, док Питоле и Боасел сиђоше из кола друге класе. Чика Савона нису смели позвати, но би уречено да га случајно сретну, после подне. и да га с пристанком шефовим доведу на вечеру.

Лезабл полети у сусрет своме претпостављеном, који је, онако мали, ишао у реденготу закићеном великим орденом налик на расцветану црвену ружу. Његова огромна лобања, покривена шеширом са широким ободом, притискивала му је ситно тело, дајући му изглед феномена; а његова жена, једва подижући се на прсте, могла је без по муке гледати поврх његове главе.

Леополд, весео, клањаше се, захваљиваше. Узе их у кола, па отрчав својим колегама, који су скромно позади ишли, стеже им руке правдајући се што и њих не може да узме у кола сувише мала:

— Идите кејом, па ћете доћи до мојих врата Вила Нада, четврта по савијутку. Журите се.

И пењући се у кола, узе узде и потера, а грум лако скочи на мало седиште позади.

Церемонија би изведена како само може бити. Потом уђоше да ручају. Сваки је, под својом сервиетом, нашао какав поклон сразмеран својој важности. Кума је добила браслету од масивног злата, њен муж иглу за машну с рубином. Боасел портфеј од коже из Русије, и Питоле једну дивну

ћилибарску лушу. То је Нада, говорили су, нудила ове дарове својим новим пријатељима.

Г-ђа Торшбеф, црвена од збуњености и задовољства, стави на своју крупну руку сјајну браслету, а шеф како је имао малену црну машну, на којој се није могла носити игла, забодe иглу на посувраћеној крагни од реденгота, испод Почасне Легије, као други нижи орден.

Кроз прозор се видела велика пантљика од реке, уз ток према Сирену, дуж обала засађених дрветима. Сунце је падало као киша над водом, и правило од ње ватрену реку. Почетак обеда био је озбиљан, услед присуства Г-ђе и Г-на Торшбеф. Потом се развеселише. Кашлен је избацивао потешке шале, које осећаше да су му допуштене, јер је богат; и цео се свет смејао.

Од стране Питолеа или Боасела, оне би наравно вређале.

Кад је дошао ред на послатице, ваљало је изнети дете, које сваки гост загрли. Преплављено снегом од чипака, оно је гледало ове људе својим плавим очима, немирним и безизразним, и окретало је мало своју буцмасту главу, у којој као да се будио почетак пажње.

Питоле, усред граје од гласова, дошану на уво своме суседу Боаселу:

— Она као да је мала Мазета.

Сутрадан се глас разнесе по министарству.

Међутим изби два сата; пили су ликере, и Кашлен предложи да разгледају имање, затим да се прошетају поред Сене.

Званице у низу прођоше одељење за одељењем, од подрума до тавана, затим обиђоше врт, од дрвета до дрвета, од биљке до биљке, па се поделише у две групе за шетњу.

Кашлен осећајући се мало нелагодно покрај дама, одвуче Боасела и Питолеа љу кафане дуж обале, а Г-ђе Торшбеф и Лезабл с мужевима упутише се поред обале другим правцем, пошто као честите жене нису могле да се помешају с разузуреним недељним светом.

Ишле су лагано, путем којим вуку лађе, а за њима оба човека, који су разговарали озбиљно о канцеларији.

Реком су промицали лаки и узани чамци, терани дугим замахом весала од момака голих руку, чији су се мишићи котрљали под опаљеним месом. Женске, опружене по црним и белим животињским кожама, управљале су крмом, омлитавеле под сунцем, држећи над главом отворене, као огромно цвеће што плови над водом, амреле од црвене, жуте или плаве свиле. Узвици су летели од барке барци, позиви и довикивања; а удаљени шум људских гласова, нејасан и непрекидан, указивао је, тамо доле, на поврвелу светину празничних дана.

Низови пецача рибе остајаху непокретни, дуж обале; док пливачи скоро голи, стојећи у тешким рибарским чуновима скакаху главачке, пењаху се у чамце и опет скакаху у реку.

Г-ђа Торшбеф је гледала изненађена. Кора јој рече:

— Тако је сваке недеље, и то ми квари ову дивну земљу.

Један чун је лагано долазио. Две жене веслајући вукле су два веселака, који доле спаваху. Једна од њих повика према обали:

— Е! хе! честите жене! Имам на продају једног човека, није скупо, хоћете ли?

Кора окрећући се презриво, узе под руку своју гошћу:

— Овде се чак ни остати не може, хајдемо. Како су гнусна ова створења!

И оне одоше. Г. Торшбеф је говорио Лезаблу:

— Утврђено је за 1-ви јануар. Директор ми је то формално обећао.

А Лезабл је одговорио:

— Не знам како да вам захвалим, драги мој учитељу.

Браћајући се нађу Кашлена, Питолеа и Боасела како се смеју да им сузе на очи иду и како готово носе чича Савона, нађеног, причаху из шале на обали са једном кокотом.

Стари, збуњен, понављаше:

— Није истина; не, то није истина. Није лепо говорити тако, господине Кашлене, није лепо.

А Кашлен, гушећи се, викаше:

— Ах! стари шерету! Ти си је звао: „Драго моје мало гушчије перо.“ Ах! Сад га имамо у рукама, обешењака!

И саме даме стадоше да се смеју, толико је добричина изгледао запрепашћен.

Кашлен настави:

— Ако господин Торшбеф допусти, ми ћемо га задржати као заробљеника ради казне, и он ће с нама вечерати?

Шеф благонаклоно пристаде. И продужише да се смеју на рачун даме напуштене од старца, који је непрестано протествовао, ожалошћен овом рђавом лакрдијом.

То је, до вечери, био повод за неисцрпну шалу, која је ишла чак до раскалашности.

Кора и Г-ђа Торшбеф, седећи под платном на перону, гледале су одблеске сунчевог заласка. Сунце је по лишћу просипало пурпуран прах. Ни најмањи ветрић није покретао грање; ведар, бескрајан мир је падао са запламтелог и тихог неба.

Још неколико чамаца промакоше, спориј враћајући се пристаништу.

Кора упита:

— Овај сиромах чича Савон као да се оже-нио неваљалом жентурином?

Г-ђа Торшбеф, посвећена у све канцелариске ствари, одговори:

— Да, нека сиротица много млађа од њега, која га је варала с неким неваљалцем с киме је најзад побегла.

Затим крупна госпођа додаде:

— Велим да је то неваљалац, ну ми ништа није даље познато. Говоре, да су се много волели. У сваком случају чича Савон није примамљив.

Г-ђа Лезабл настави озбиљно:

— То ни у колико не извињава. Сиромах човек је збиља за жаљење. Сусед наш са стране, Г.

Барбу, у истом је положају. Његова жена се заљубила у некаквог сликара, који је овде провађао лета, и с њим је отишла у иностранство. Не разумем, да једна жена може толико ниско пасти. По моме мишљењу требало би да постоји нарочита казна за те беднице, које наносе срамоту породици.

На крају алеје се појави дадиља са Надом, свом у чипкама. Дете је долазило на сусрет госпођама, сво ружичасто у златно црвеној вечерњој, измаглици. Оно је гледало у небо истим оним бледим оком, зачуђеним и мутним, којим је гледало и лица.

Људи, који мало подаље разговараху, сви се приближе; и Кашлен, узимајући своју унуку, подиже је рукама у вис, као да је хтео узнети је на небо. Она је се видела на сјајној основи хоризонта са својом дугом белом хаљином, која падаше до земље.

И деда повика:

— Ево што је најбоље на свету, је ли тако чича Савоне?

И старац не одговори, јер није имао шта да каже, или је може бити имао и сувише да каже.

Један слуга отвори врата на перону, јављајући:

— Госпођа је услужена!

— К Р А Ј —

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

30 СР 821.133.1

МОПАСАН Г. де
Приповетке

ДЕСКИВАЦ

000002982

COBISS